№ 134 ՈՒՐԲԱԹ, 22 ՅՈՒՆԻՍԻ

1912

ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 22 ՅՈՒՆԻՍԻ № 134

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՕՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէնքեղով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կօպէկ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ
ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK".

ՅՈՒԼԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ
ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 6 ՌՈՒԲ.

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ.

Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К°, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնոյում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

„ՄՇԱԿԻ" ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Խնդրվում է այն բաժանորդներին, որոնք վճարել են տարեկան բաժանորդավճարի կէս մասը, ուղարկել նաև երկրորդ մասնավճար 5 րուբլին, որպէսզի թերթի առաքման գործում յուլիսի 1-ից ընդհատում տեղի չունենայ:

Կ. Հ. Բ. ԸՆԿ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ յայտարարում է ի գիտութիւն Ընկ. պ. պ. անդամների, որ ամսիս 17-ին վախճանվեց ընկերութեան բարերար այրի

ՄԱՐԻԱ ԽՈՒԴԱԴԵԱՆԸ

Ի յիշատակ հանգուցեալի Խորհրդի կողմից հոգեհանգիստ է նշանակված հանգուցեալի բնակարանում (Արաս-Արաղեան հրապարակ, № 7.) այսօր, ուրբաթ, ամսիս 22-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին։
457. 1—1

«ՄՇԱԿԻ» ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ԿԱՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ հրատարակութեամբ
Լոյս տեսաւ և վաճառվում է

„ՄՇԱԿ" ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ

(«Մշակի» 40-ամեայ յօբելեանի առիթով)
I հատոր
Բաղկացած 7+294 մեծադիր էջից, Գր. Արծրունու գրաւիւր-պատկերով.
Գինը ՄԷԿ րուբլի:
Պահեստը Թիֆլիսում, «Մշակի» գրասենեակում.
«Մշակի» բաժանորդները ճանապարհածախս չեն վճարում.
ԳՐՔԻ ՎԱՃԱՌՈՒՄԻՑ ՍՏԱՑՎԱԾ ԶՈՒՏ ԱՐԴԻՒՆՔԸ ՅԱՏԿԱՑՎՈՒՄ Է «ՄՇԱԿԻ» ՖՈՆԴԻՆ.
(առ.) 0—7

Քառասնամեակ „Մշակի" ԹՂԹԻ վրա, յատուկ կազմված, պատկերներն առանց ծալելու, „Մշակի" «Տարազի» Յօբելեանական №-Ալմանախ ՎԵԼԵՆՕՎԻ գաւառական թղթակիցների համար (սահմանափակ) փոխանակ 10 ր. ԵՐԵՔ րուբլի: Նոյնը իլլիւստրասիոնի («ՏԱՐԱԶԻ») թղթի վրա 1 ր. 50 կ.: ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ №-ի հետ 2 ր.:

Դիմել՝ БЮРО ПЕЧАТИ. Тифлисъ, Голов. пр. 41.
26. 10—10

ՊԱՍՏԱՌՆԵՐ
(ОБОИ)
ԵՂԲ. ՏԱՐՆՈՊՈԼ
ՖԱԲՐԻԿԱՅԻ
Բաժանմունքը Թիֆլիսում, Գոլ. պր. 21, տուն Արտիստական Ընկ., տելեֆօն № 355.
Պահեստում միշտ կան մեծ քանակութեամբ բոլոր պաստառներ ամենավերջին ոճով,
ՖԱԲՐԻԿԱՅԻՆ ԻՍԿԱԿԱՆ ԳՆԵՐՈՎ
8 կոպ. սկսած մինչև 6 ր. իւրաքանչիւր րուլօն:
Ունի պահեստներ Ռուսաստանի գլխաւոր քաղաքներում:
ՆՄՈՒՇՆԵՐԸ ՈՒՂԱՐԿՎՈՒՄ ԵՆ ՁՐԻ:
(Ե.ու.) առ. 154. 50—30

ԽԱԽՏՎԱԾ ԴԻՐՔ

Մի դար սրանից առաջ հայ հոգևորականութիւնը առանձնաշնորհեալ մի դիրք ունէր բոլոր հայ ժողովրդի կեանքում։

Եւ թէև հայ հոգևորականութիւնը այն ժամանակ աւելի ևս անպատրաստ էր, քան մեր օրերում, այնու ամենայնիւ նրա ընդհանուր ազդեցութիւնը ժողովրդի կեանքում աւելի մեծ էր, քան ներկայումս, որովհետև ինքը ժողովուրդը շատ ոգեւ էր, նահապետական տրամադրութիւններով և զուրկ ուրիշ ղեկավարող ու առաջնորդող ներկայացուցիչներից։

Ժողովուրդը կամայ-ակամայ հոգևորականութեանն էր դիմում, իրան շահագրգռող հարցերի մասին պատասխաններ ստանալու։

Դա արդիւնք էր մեր անցեալի։ Եւ հասկանալի է, որ հասարակութեան մի բաւական ստուար մասը տալիս էր առանձին նշանակութիւն հոգևորականների կոչմանը և հաւատացած էր, որ պատրաստված հոգևորականների միջոցով կարելի էր խոշոր ու պատկառելի գործունէութիւն ունենալ ժողովրդական խաւերում։

Անցան ժամանակներ։

Հոգևորականները չը շտապեցին լուրջ պատրաստութիւններ տեսնել իրանց կոչման համապատասխան գործ կազմակերպելու և նախկին բացառիկ արտօնեալ դիրքերը պահպանելու։

Եւ ուստի ոչ միայն չը կարողացան իրանց նախկին դիրքերի վրա մնալու, այլ և առ հասարակ կորցրին իրանց ազդեցիկ դերը կեանքի մէջ։

Եթէ մի ժամանակ քահանան միակն էր գիւղում, այժմ սկսեցին գիւղական ասպարէզում հանդէս գալ նոր անհատներ փոքր ի շատէ ձեռնհաս հանրային գործերում։ Մի տեղ երևան եկաւ գիւղական ուսուցիչը իր կրթական ցենզով, միւս տեղ գիւղական գրագիրը, երրորդում գիւղական տանուտէրը և դատաւորը, չորրորդում ֆելդշերը կամ գիւղի գրագէտը, հինգերորդում պանդխտութիւնից վերադարձած աշխարհ տեսած գիւղացին, և այլն, և այլն։

Եւ ահա այդ բոլորի դիմաց հայ քահանան հանդիսացաւ մի խեղճ ու կրակ անհատ, որը աւելի սահմանափակ տեղեկութիւն ունէր աշխարհի հանգամանքներից, քան վերև յիշվածներից իւրաքանչիւրը։

Եւ գիւղը իր ժողովրդով այլ ևս պահանջ չէր զգում իր քահանային դիմելու և նրանից ցուցումներ ստանալու կենցաղական խնդիրների մասին։

Անշուշտ՝ ժամանակի ընթացքում այս ու այն գիւղում երևան եկաւ և կրթված քահանան, բայց նա այլ ևս անկարող եղաւ առանձին արտօնեալ վիճակ ստեղծելու իր համար և հանդիսացաւ իբրև գաւառական գործողներից մէկը, իբրև շատերից մէկը, որին չէ վերապահված յատկապէս մի ուրոյն դեր, այլ այն, որը ծրագրված է նաև իւրաքանչիւր ուրիշ գործողի համար։

Եւ ահա մեր օրերում հոգևորականը կանգնած է մեր առաջ, իբրև գաւառական գործողներից մէկը, որի յատուկ ջանքերից է կախված հանրային կուլտուրական դեր կատարել չը կատարելը։

Արտօնեալ դրութիւնից հոգևորականը չը կարողացաւ օգտվել և առանձնաշնորհեալ դիրքը վերացաւ մեր իրականութիւնից։

Այժմ նա գործողներից մէկն է։ Եթէ իբրև այդպիսին էլ նա չը կարողանայ պատրաստված հանդէս գալ կեանքի ասպարէզում, նա կը կորցնի և այդ նշանակութիւնը։

Իսկ գաւառական ինտելիգենցիայի շարքերը լցվում են բազմատեսակ տարրերով, որոնք և յանձն կառնեն տեղական կուլտուրական ղեկավարութեան և կազմակերպութեան գործը իրանց վրա։

Ա. Քալանթար

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԱԼՈՒՍՏԸ

Ինչպէս կանխապէս յայտարարված էր, երէկ, կէսօրից յետոյ ժամը 5 և 28 րոպէին՝ արտակարգ գնացքով Թիֆլիս հասաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ V-ը։

Վեհափառին ընդ առաջ էին գնացել մինչև Գանձակ և Աղստաֆա Թիֆլիսի թեմի կառավարիչ Եփրեմ եպիսկոպոսը և հայ հասարակութեան պատգամաւորները։

Թիֆլիսի կայարանում Փոխարքայի կողմից Կաթողիկոսին ողջունեց առանձին յանձնարարութիւնների աստիճանաւոր Լևոն Եւանգուլեանը։ Պատրաստված յատուկ 6 ձիանի կառքով Կաթողիկոսը իր շքախմբի և ընդառաջ գնացողների ուղեկցութեամբ ճանապարհ ընկաւ դէպի Վանքի մայր տաճարը, ուր նա մտաւ ամպհովանու ներքոյ, որ կրում էին նշանակված պատուաւոր քաղաքացիներ, և հոգևորականութեան կազմած թափորով Վանքի մայր տաճարում աղօթելուց յետոյ բարձրացաւ վեհարան։

Երեկոյեան Վանքի ամբողջ բակը լուսաւորված էր գոյնզգոյն էլեքտրական լոյսով։

Մանրամասնութիւնները կը հաղորդենք վաղը։

ԿԱՅՍՐՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

18 յունիսի

Պետերբուրգ.—«Россія»-ն ասում է. «Այն տրադիցիօն բարեկամական յարաբերութիւնների ժամանակ, որոնք վաղուց ի վեր գոյութիւն ունեն ռուսական և գերմանական կայսերական տների միջև, նաև երկու հարևան պետութիւնների միջև, ռուսաց և գերմանական Միապետների հանդիպումը միշտ պէտք է կրէ խոշոր դէպքի նշանակութիւն միջազգային քաղաքական կեանքում։ Գերմանիայի և Ռուսաստանի տրադիցիօն բարեկամութիւնը ոչ մի դէպքում չէ կարող սպառնալիք նկատվել եւրոպական միւսած պետութիւններին, որովհետև երկուսն էլ ամենաանկեղծ կերպով կողմնակից են խաղաղութեան»։ Ողջունելով կրկին Կայսրի օգոստափառ հիւրի գալուստը ռուսական ջրերը, լրագիրը յոյս է յայտնում, որ թագաւորող տների տրադիցիօն բարեկամութիւնը կը հանդիսանայ ապագայում ևս նոր սերունդների աչքում խաղաղութիւնը և Եւրոպայի հանգստութիւնը պահպանելու լաւագոյն գրաւական։

Բերլին.—Տեղիս պաշտօնական շրջանների տեղեկութիւնների համաձայն, Վիլհելմ կայսրի այցելութեան մէջ երկու կառավարութիւնները տեսնում են ամենից առաջ պաշտօնական պատասխան-այցելութիւն Կայսրի պօտսդամեան այցին։ Հարկաւ այցելութիւնը ունի քաղաքական կարևոր նշանակութիւն։ Մտքերի փոխանակութիւն է կատարվելու բոլոր քաղաքական հարցերի վերաբերմամբ, առանձնապէս Մերձաւոր Արևելքի դրութեան մասին։ Սակայն անհեթեթ են նկատվում լրագիրների այն տեղեկութիւնները, թէ իբր Գերմանիան մտադիր է փորձել երես դարձնել տալ Ռուսաստանին Ֆրանսիայի դաշնակցութիւնից և համաձայնութիւն կապել Անգլիայի հետ։ Գերմանիան Միապետների տեսակցութիւնից չէ սպասում ոչ մի նուազագոյն փոփոխութիւն Ռուսաստանի ներկայ քաղաքականութեան, սակայն ձգտում է սոսկ վերականգնելու և ամրապնդելու Ռուսաստանի և Գերմանիայի փոխադարձ յարաբերութիւնները և վերացնելու դեռ ևս ռուսական շրջաններում տիրող անվստահութիւնը դէպի Գերմանիան։

Մամուլն ընդհանուր առմամբ զըսպված է խօսում առաջիկայ տեսակցութեան մասին։

Նէյֆարվասեր.—Վիլհելմ կայսրը առ. ժամը 7 և 30 ր. «Հօհէնցօլէրն» զբօսանաւով մեկնեց «Մօլտկէ» յածանաւի ուղեկցութեամբ։ Բալտիական նաւահանգիստը կը հասնէ յունիսի 21-ին, առաւ. ժամը 10-ին։

Բալտիական նաւահանգիստ.—(Պաշտօնական)։ Յունիսի 20-ին, առ. ժամը 10 և 30 ր. կայսերական զբօսանաւը բերեց Կայսրին, Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնային և Օգոստափառ Զաւակներին։ Ստորագրեց Պալատի մինիստր գ.-ա. բարօն Ֆրէդէրիկս։

Րէվէլ.—Եկան գերմանական դեսպան Պուրտալէսը և պալատական կօմենդանտ Դէդիւլինը։

Պետերբուրգ.—Երեկոյեան արտակարգ գնացքով մեկնեցին Բալտիական նաւահանգիստը մինիստրների խորհրդի նախագահը, զինւորական, արտաքին գործերի մինիստրները, կոմս Դօնաֆօն-Շլոբիտէն, Բերլինի ռուսաց զինւորական և ծովային գործակալները։

Գերմանական կայսրի մօտ ծառայելու նշանակված են գ.-ա. բարօն Մէյէնդորֆ, ծովակալ կոմս Հէյդէն, ֆլիգէլ-ադիւտանտ Վօլկօվ։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

20 յունիսի

Լոնդոն.—Լորդերի պալատ։ Լորդ Էլբուրն երկիւղ յայտնեց Անգլիայի Միջերկրական ծովում ունեցած ծովային ույժերի այժմեան դրութեան առիթով. Միջերկրական ծովի նշանակութիւնը կախված է ոչ Սուէզի ջրանցքից, որովհետև նախ քան այդ՝ Անգլիան գտնեց Միջերկրական ծովը Ջիբրալտարը և Մալտան ստանալու համար։

Հռոմ.—Եկաւ Բերլինի իտալական դեսպանը։ Լուրերի համաձայն՝ նշանակվելու է նոր դեսպան։

Թաւրիզ.—600 շահսէվան անցան Թաւրիզի մօտով, դիմելով դէպի Մարաղա՝ քաղաքը քարուքանդ անելու և բանտից երկու աւազակ խանի ազատելու նպատակով։

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՌՈՒՍԻԱ

Թիւրքիայում ներկայումս կառավարութեան ղեկն իր ձեռքին պահող «Իթթիհադ վէ Թէրաքքը» կուսակցութեան օրգան «Հակկ» թերթը յունիսի 11-ի իր համարում տպել է մի առաջնորդող յօդուած՝ հիմք ունենալով «Новое Время»-ի աշխատակցի՝ Պետերբուրգում Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին արած ինտերվիւն։

Ստորև մի քանի յապաւումներով առաջ ենք բերում այդ յօդուածը, որ թարգմանաբար տպված է Կ. Պոլսի «Բիւզանդիոն» լրագրում։

«Նօվոյէ Վրեմիա» որ ամեն մէկ թղթաբերի մեր երկիրը կը բերէ սենսակներով լեցուն ոխակալութիւն և ռուս ամենէն կարևոր օրգաններէն մէկն է, այս անգամ ալ կը բերէ հայոց Կաթողիկոսին՝ տէր Գէորգ Ե.-ի կարգ մը յայտարարութիւնները։ Եթէ մեր յիշողութիւնը զմեզ չի խաբեր, ռուս կառավարութիւնը 7—8 ամիս առաջ կաթողիկոսական ընտրութեան ատեն թաքուն նպատակակէտի մը հետապնդելով՝ ցոյց տուաւ, թէ անտարբեր չէր այդ կարևոր Աթոռը բարձրանալիք անձնաւորութեան նկատմամբ։ Սրբազան Կաթողիկոսին կողմէ «Նօվոյէ Վրեմիայի» խմբագրին ըսուած խօսքերն եթէ ճշմարիտ են կամ չեն խեղաթիւրուած, ուրեմն ռուս կառավարութիւնն յաջողեր է գտնել իր ուզածին պէս Կաթողիկոս մը։ Կաթողիկոսը, պախարակելով հայերու կողմէ վերջին տարիներս (բնականաբար ի Ռուսիա) կատարուած յեղափոխական շարժումները, ըսեր է. «Մեր հայոցս ամբողջ ակնարկները պէտք է յառած ըլլան Ռուսիոյ։ Ռուսիոյ մէջ է որ հայերն անքոյթ ապաստան կը գտնեն իրենց համար եւ դիւրակեցիկ են։ Մենք կը փափագինք Ռուսիոյ փառքին ու մեծութեանը, Ռուսիոյ՝ որ միշտ զթառատ եղած է մեզի հանդէպ եւ ոչ մէկ ատեն խանգարած է մեր հանգստութիւնը»։

Սրբազան Կաթողիկոսին այս խօսքերուն մէջ գտնուած ճշմարտութեան քանակը համեմատութիւն չի վերցներ չափազանցութիւններուն հետ։ Այսու հանդերձ մենք չքմեղանք մը կը գտնենք, ի նկատ առնելով այն տեղն ու ժամանակը, ուր արտասանուեցան այս խօսքերը։ Այսու հանդերձ, արդարացում գտնելը հաւանիլ ըսել չէ։ Մեր հայերը, որ ռուս կառավարութիւն ըսուած հարստահարիչ ձեռքին շարունակական հարուածներն զգացած չեն իրենց անձին վրայ, որքան վարանին և յետաձգեն այս հայրական խօսքերուն ու յորդորներուն անսալ, այնքան օգտակար կըլլայ իրենց։ Ռուս տէրութիւնն ոչ. իսկ իր բաղկացուցիչ տարրերէն սլաւներուն հանդէպ գորովալիր ընթացք ունեցած է որ հայերն ալ իր գորովագութ բազուկներուն մէջ մեծցնելու աշխատի։ Ասոր հաւատալը վերին աստիճան միամտութիւն կըլլայ։ Ո՛չ ոք կարող է ուրանալ, թէ հանգուցեալ Խրիմեան սրբազան որ աստիճան կորովի ազգասէր մըն էր։ Նոյն իսկ այն օրերուն մէջ, ուր օսմ. երկիրներուն աւերակ մակերեսին վրայ հայկական արիւնին հեղեղները կը վազէին եւ ծովեր կը գոյացնէին, Խրիմեան—իր հաշուոյն—չարեաց փոքրագոյնը չնկատեց երբեք Ռուսիան և անոր հանդէպ ունեցած թշնամութենէն ու ոխէն աւելի մեծ թշնամութիւն մը ցոյց չտուաւ իր անձնական թշնամիին՝ նախորդ գահակալին դէմ։ Ի հարկին կրնանք յարգելի վկայութեամբ մը հաստատել այս ճշմարտութիւնը։

Տէր-Գէորգ Ե. կըսէ նաև «Նօվոյէ Վրեմիայի» խմբագրին. «Ես, իբր պետ հայ եկեղեցիին, ունեցած իրաւասութեամբս ու ամեն միջոցներով դէմ պիտի կանգնիմ՝ Ռուսիոյ եւ մասնաւորապէս ռուս կառավարութեան դէմ ուէէ շարժումի, եւ պիտի արգիլեմ այդ շարժումները։ Ասիկա իմ գերագոյն պարտականութիւնս է»։

Եթէ հայ ցեղին մէջ իրօք պէտք մը ու կարելիութիւն մը կայ ռուս կառավարութեան դէմ ապստամբելու, Կաթողիկոսին ձեռքը գտնուած միջոցները բաւական չեն այդ ապստամբութիւնը արգիլելու։ Ազգին իրաւունքները խաղալիկ ձիւոռներու ոտքին տակէն ազատելու ու փրցնելու աշխատելիք կորովի մարդոց դէմ Կաթողիկոսին գործածելիք նուիրական ձեռքին մէջ գտնուած հոգևոր ույժ ազդեցութիւն չունի։

Կաթողիկոսը խօսքը բերելով Թիւրքիաբնակ հայերուն վրայ՝ կըսէ, թէ անոնց վիճակը գթութեան արժանի է, և կը յանձնարարէ, որ ամեն հայ Ռուսիոյ յարած ըլլայ։ Դժբախտաբար, ընդունելով հանդերձ որ մեր Անատոլուի Անատոլուի նահանգներուն մէջ բնակող հայերուն ընկերանային վիճակը շատ խղճալի ու խառնակ է, ինչաֆ ընելու ենք սակայն։ Իրաւ է որ այն խռովեալ նահանգներուն մէջ կատարեալ երջանիկ ու բարեկեցիկ ցեղ մը ու տարր մը գոյութիւն չունի, բայց հայերը կարգ մը բռնակալութեանց ու հարստահարութեանց տակ կը ճզմուին կոր։ Օսմ. կառավարութիւնն այս չորս տարուան միջոցին հիմնական ու արդիւնաւոր բան մը չըրաւ այն վայրերուն համար։

Տեղւոյն թշուառութիւնն ու խեղճութիւնը կաւելնան։ Կառավարութիւնը, յայտարարած ըլլալով հանդերձ որ շուտով բարենորոգում ի գործ պիտի դնէ, տակաւին ոչ իսկ նշանակած է ղրկելիք պաշտօնեաները։ Ըստ մեզ, բնաւ պէտք չկայ այստեղէն աւելորդ պաշտօնեայ ղրկելու։ Տեղական միջոցներուն պէտք է բաւականութիւն ու կարողութիւն տալ. ահա այսչափ։ Մենք այս բաները շատ առաջ ու քանիցս կառավարութեան ուշադրութեան յանձնեցինք Կաթողիկոսէն առաջ։ Մեր նախորդ հրատարակութիւնները կապացուցանեն, թէ բնաւ դիտում չունինք որ հայերուն ներկայ խեղճ վիճակը շարունակուի։ Հայերը մեր ամենէն կարևոր ու ամենէն պիտանի քաղաքական ու ընկերային մէկ անդամն են։

ՇԵՐԱՄԱԳԱՃՈՒԹԻՒՆԸ ՎԱՆՈՒՄ

Վան, 7 յունիս

Աւելի քան տարի ու կէս է, ինչ Արշաւիր Աւետաղեանը Բրուսայի շերամաբուծական վարժարանի ընթացքն աւարտելով Վան դարձաւ ու հաստատուեցաւ այստեղ՝ նպատակ ունենալով շերամապահական գործով պարապիլ և գիւղատնտեսական այդ կարևոր ու շահաբեր ճիւղն ընդհանրացնել Վանի և շրջակայքի մէջ։

Աւետաղեան՝ անցած և այս գարնան տընկեց մօտ 16,000 թութի տունկեր, զորս Բրուսայէն հազար ու մի դժուարութեամբ բերել էր տուած։ Այս տունկերը մօտ 18 չափի (արտաւոր) տեղ ընդարձակ գետին մը գրաւած են։ Այս տարի ալ՝ ժողովրդին ցրուելու համար 25,000 տունկեր բերել տուաւ և արդէն բաւականաչափ ալ թութի սերմ ցանած է՝ տեղական տունկեր պատրաստելու։ Անցած տարի հոս գտնուած թթենիներով գիտականօրէն բաւական շերամ պահեցան և զարմանալի արդիւնք ստացաւ։ Հիւանդութիւններ գրեթէ չերևացին. մասնաւորապէս պէբրին կոչուած հիւանդութիւնը երբէք առաջ չեկաւ։ Անոր կատարած միքրոսկոպային քննութիւնները ցոյց տուին, որ թէ իր հունտերը և թէ ուրիշներու հունտերը ազատ են քորպուսքիւլէ։ Այս իրողութիւնը զարմացուց տեղս գտնուող երկրագործական պաշտօնեան, որ երկար քննութիւններէ յետոյ հաստատեց Աւետաղեանի դիտողութիւնները։ Այսպէս, ուրեմն, 2 տարուան կատարուած քննութիւնները ցուցցին, որ հոս դեռ քորպիւսքիւլ գոյութիւն չէ ունեցած շերամներու մէջ կամ պէբրին հիւանդութիւնը դեռ առաջ չէ եկած։

Օդի չորութիւն և ուրիշ բնական նպաստաւոր պայմաններ ունենալով՝ մեծ յառաջդիմութիւններ կրնայ ունենալ Վան քաղաքը շերամաբուծութեան մէջ, եթէ ջանք թափողներ ըլլան։ Աւետաղեան այս տարի ալ բաւականաչափ շերամ դրած է և մտադրութիւն ունի զանոնք հունտի վերածելու։

Ցինչեւ շերամաբոյծը մտադիր է այս տարի մօտ 1000—1200 ունս սերմ պատրաստել և Կովկաս ճամբել վաճառելու համար։ Վասպուրականցի

ԴԱՄ ՋԵՄԱԼ ԳԱՖԹԱՆԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՍԻՆ

«Բիւզանդիոնի» մէջ կարդում ենք.

«Ուստրէ մեզ գրուած նամակէ մը կը տեղեկանանք թէ Էջմիածին կաթողիկոսական ընտրութեան մասնակցելէ յետոյ վերադարձող Գաֆթանեան վարդապետ իր աշխարհական ընկերոջ Գ. Ամպրուկեանի հետ, ի Պրովինցիա դաշնակցականաց ժողովին մէջ իրենց համարատուութիւնն ընելէ և եղած ընդունելութիւնը պարզելէ յետոյ որոշում տրուեր է գրել Նորընտիր Ս. Հայրապետին, որ Թավշանճեանի սպանութեան գործին մէջ մեղակցութիւնը հաստատուելէ յետոյ հոգևորս Խրիմեան սրբազանին կողմէ կարգազուրկ եղած Մարդուկէսեանին արտօնութիւն տայ իր եկեղեցական պաշտօնը շարունակելու։ Իզմիրլեան ս.-ի ալ դիմումներ եղած էին այդ նպատակաւ, բայց հոգեւորս հայրապետն իր նախորդին տնօրինութիւնը հաստատած էր։ Մեր նամակագիրը կըսէ, թէ Մարդուկէսեան արդէն հիմա ալ պաշտօն կը կատարէ։

Գաֆթանեան վ. հիմա ալ Ուստրը գացեր է ու իրեն հարցնողներուն կը պատասխանէ եղեր, թէ «սրբազան պատրիարքը հրամայեց որ գամ և քանի որ առաջնորդ չկայ փոխանորդութիւնս շարունակեմ ու ամեն միջոց գործադրելով դուրս հանեմ Մուշեղ եպիսկոպոսը»։ Իբրև թէ տեղւոյն ռուսական հիւպատոսն ալ պիտի աջակցի եղեր։ Մեր նամակագրին զարմանալի կը թուի, թէ Էջմիածնայ մէջ Սրբազան Հայրապետն առանց իրերուն մօտէն տեղեակ ըլլալու այսպիսի կարգադրութիւններ կընէ, որով երես կառնեն ժողովուրդը պառակտող, ծոյլ, խնդրիգան տարրեր»։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՓՈՔՐԻԿ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անդրկովկասի խոշոր առևտրա-արդիւնաբերութեան գարնանային ծաղիկները պէտք է հաշւել այն լրագրական լուրերը, թէ շուտով Թիֆլիսում հիմնելու է հսկայական գործարան սուրճի և ոսկոր այրելու, կամ թէ Թաւուզ կայարանում շուտով հիմնւելու է ցեմենտի խոշոր գործարան Փր. Փրիդոնեանի նախաձեռնութեամբ, և վերջապէս վաճառականական բանկի հիմնադրութիւնը հսկայական հինգ միլիոն ռուբ. դրամագլխով։

Այս բոլոր յիշված ձեռնարկութիւնները խոշոր պլաններ են մեր երկրի արդիւնաբերութեան առաջադիմութեան գործում և պէտք է կարծել, որ չեն մնայ միայնակ, այլ կունենան հետևորդներ նոյնանման ձեռնարկութիւնների։

Մի տեսակ առակ է դարձել մայրաքաղաքի և տեղական թերթերում լսել, որ Կովկասը օժտված է բնական հարստութիւններով, սակայն մինչև օրս մեր արդիւնաբերողների գլխաւոր ուշադրութիւնը դարձված է եղել միմիայն նաւթի և մասամբ պղնձի վրա, մինչդեռ մեզանում կան հանքերի ամեն տեսակը, միայն բացակայելիս են եղել դրանց արթնացնող, կենդանի ուժերը, մեր նախաձեռնութիւնը և կապիտալի հեռատեսութեամբ գործ ածելը։

Պէտք է ասած, որ մեր արդիւնաբերողները և կապիտալիստները խիստ վախեցած են 1905 թ. և հետևեալ տարիների բռնութական շարժումներից և շատ դժուարութեամբ են վստահանում իրանց գումարները դնել այս կամ այն արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնների մէջ, որոնք կապված լինեն բռնութական կազմակերպութիւնների հետ, այլ աւելի գերադասում են քիչ ստանալ տոկոս, միայն ապահով լինի դրամագլուխը, ուստի և տեղաւորում էին բանկերում։ Բանկերը վերջերս մի կողմից կառավարութեան առաջարկութեամբ, միւս կողմից ազատ կապիտալի առատութիւնից կարճացրին վճարելի տոկոսների չափը, այսպիսով կապիտալը չը ստանալով մեծ տոկոս, այժմ արդէն փնտրում է այնպիսի ասպարէզներ, որտեղից հնար լինի մեծ չափով տոկոսներ ստանալ։ Այնպէս որ երկրի և հանգամանքների դասաւորութեան շնորհիւ վախեցած և պահ մտած կապիտալը արդէն գլուխը դուրս է հանում բանկերից իր բնական դերը կատարելու առևտրա-արդիւնաբերութեան ասպարէզում։

Խոշոր ձեռնարկութիւններից մեր երկիրը և ազգաբնակութիւնը կարող է շահւել, ուստի շատ ցանկալի է, որ մեր արդիւնաբերողները իրանց ուշադրութիւնը դարձնեն մի ուրիշ գործունէութեան ասպարէզի վրա. —դա մեր հում նիւթերից պէտքական ապրանք պատրաստելն է։

Վերցնենք հէնց օրինակ բամբակի արդիւնաբերութիւնը. մենք ցանում, պատրաստում ենք հում նիւթը—բամբակը, բայց մեզանից հմուտ արդիւնաբերողները այդ հում նիւթը տանում են տասնեակ հազարաւոր վերստեր, վերածում պէտքական ճոթերի և նորից այդքան վերստեր յետ բերելով մեզ վաճառում։

Միթէ հարկաւոր են թ. ել տուեալներ ապացուցանելու, որ աւելի շահաւէտ կը լինէր մեր երկրի համար և շատ էժան, եթէ տեղն ու տեղը այդ հում նիւթը գործարանների միջոցով վերածվի պէտքական ապրանքների և վաճառվի մեր տեղական շուկայում։

Դեռ թողնենք, որ բացի մեր տեղական անդրկովկասեան շուկան, մեր քթի տակ է Պարսկաստանը, Թիւրքիան, ուր ազատութիւններ մտցնելուց յետոյ ահագին չափերով զարգանում է ռուսական առևտուրը։

Չեմ յիշում մեր արտադրած հում նիւթերից պատուական թուղթի բուրդը, բոժոժը, կաշին և այլն և այլն, որոնց խելացի արդիւնաբերութիւնից իւրաքանչիւրը մի մեծ աղբիւր կը լինէր տեղական ազգաբնակութեան աղքատիկ բիւջէի մէջ։

Այսպէս ուրեմն շնորհաւորելով արդիւնաբերողների վերոյիշեալ նոր խոշոր քայլերը իրանց գործունէութեան շրջանում, կուզենայինք տեսնել այդ ուղղութեամբ աւելի մեծ և լայն գործունէութիւն։ Շիրին

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Ամառային կեանքը Մանգլիսում

Մանգլիս, 17 յունիսի

Չը նայելով վատ եղանակներին՝ Մանգլիսը հետզհետէ լցվում է ամարանոցաւորներով և համարեա բոլոր ամարանոցները վարձված են արդէն։

Այս շաբաթ համարեա ամեն օր անձրևներ են տեղում, փողոցներում և ճանապարհներում ցեխ են առաջացնում և արգելում են ամարանոցաւորներին օգտվելու հրաշալի բնութիւնից. անցեալներում էլ եկաւ անձրևախառն կարկուտ եգիպտացորենի մեծութեամբ։

Չը նայած այդ բոլորին՝ մթերքներն համեմատաբար էժան են և ամեն ինչ ճարվում է։

Գիւղացիները, գլխաւորապէս հայախօս յոյները, մեծ քանակութեամբ վարիկ և ձու են բերում տեղս. վարիկը կարելի է գնել հատը 20 կ., երբեմն 15 կոպ., ձուն 100-ը 1 ր. 60 կ.—70 կ., սակայն ցեխերի պատճառով հաւանական է գները բարձրանան։ Մրգեղէններն էլ պակաս չեն իրանց առատութեամբ և գնով, սակայն պէտք է ասել, որ հիւթալիութեամբ շատ յետ են մնում քաղաքի մրգերից։ Գ. Սիմ.

Նոր բերքի ճախօրհակին

Շնող գիւղ, 18 յունիսի

Թէև արդէն հունձի ժամանակն է, բայց շնորհիւ այն հանգամանքի, որ ամեն օր գալիս է անձրև, այն էլ մեծ մասը կարկտախառն, արտերը չեն հասունանում և հունձը ուշանում է։ Եւ որովհետև անցեալ տարի հացը սակաւ ստացվեց, այդ պատճառով եղած պաշարը վաղուց սպառված է և այժմս տիրում է կատարեալ սով։ Կեռակրվում են դարձեալ գրվանքայի տակ գնված Ռուսաստանից մենավաճառների ձեռքով բերված անպէտք, դառն և կոշտեբով լիք ալիւրի «ածիկ» հացով։ Տեղային ցորենը, եթէ ճարվում է, ծախվում է չը տեսնված թանգ գնով,—թաղարը 20 ր.։ Անհամբերութեամբ սպասում են նոր հունձին, որից և կախված է յիշածս չարիքների փրկութիւնը։ Տեղ-տեղ հնձվում է գարին միայն։ Հնձված գարին իսկոյն հասցնում են գիւղ, կալսում շտապով և ուղարկում ջաղաց։ Նախկին տարիներում «փէշխուրաը» ցորենի հնձից էր լինում, բայց սովը այդ փոխարինել է գարով։ Վերջին օրերս միայն սկսել են լաւ օրեր, և յոյս կայ, որ շուտով կունենանք աջող հունձ։ Շարունակ տեղացող անձրևախառն կարկուտներից փչացել են այգիներում գտնվող բոլոր բանջարեղէնները և պտղատու ծառերը։ Դրա հակառակ շատ առատ է խոտը և արօտը։ Շատ ցաւալի է, որ նախապաշարմունքը դեռ շարունակվում է աղբել։ Անցեալ հինգշաբթի գիշեր կարկուտ եկաւ. գիւղացիների մի մասը դրա պատճառը համարում էր նրանց, որոնք հինգշաբթի «կիրակի չէին պահել և բանել էին...» Բ. Մկրտումեան

Գիւղացու հոգսերից

Կուսապատ, յունիսի 10-ին

Մեր գաւառում ահա 10 օր է սկսվել է հունձը։ Թէ գարու և թէ ցորենի բերքը այս տարի միջակ է։ Եղանակը հով է և ամեն օր անձրև է գալիս, որը նպաստում է գարնանացանքսերի աճելուն։ Խեղճ գիւղացիք աչք չեն բանում պատուհասներից։ Առաջ ցրտահար եղան բոլոր պտուղները, օրինակ ընկուզենին, խնձորենին, տանձենին, կեռասենին և, որ գլխաւորն է, թթենին։ Ցետոյ երաշտը ահագին վնաս պատճառեց աշնանացանքսերին։ Իսկ այժմս տաւարի մէջ երևացել է դաբաղ հիւանդութիւնը. խեղճ անասունները 2—3 շաբթով չեն կարողանում տեղից շարժվել։ Գիւղացիք մնացել են շուարած, չը գիտեն ինչով պէտք է խուրձ հաւաքեն, կալ կալսեն և վար անեն, քանի որ իրանց միակ աշխատանքի աղբիւրն է վարուցանքսը. իսկ հիւանդութեան մասին մտածող չը կայ. գոնէ այնպէս անէին, որ առողջները չը հիւանդանան։ Լուլասար

Վնասաբեր անձրև

Նալտա, 15 յունիսի

Անցեալ օրը մեծ անձրև եկաւ, շրջակայքը ամբողջովին ողողեց, վնասներ հասցնելով քաղաքին։ Մի քանի տեղ լցվեցին ներքնայարկերը, խանութների պատուհանները ջարդվեցին ու մի 20 տարեկան երիտասարդ գործակատար խեղդվեց։ 2—3 օր է անձրևին վերջ չը կայ։ Բուսականութիւնը բաւական վնաս կրեց։

Այս տարի եկւորների թիւը համեմատած անցեալ տարիների հետ՝ նուազում է. ասում են՝ այժմ օդափոխութեան աւելի դէպի Կովկաս են գնում։ Աւետաբեր

Վաղաժամ մահ

Քարվանսարա գիւղ, 17 յունիսի

Երէկ հողին յանձնվեց վաղամեռ Հայկ Ասլիբէգեանի մարմինը, որը վախճանվել էր Բագւում ուղեղի ցնցմամբ։ Որովհետև 22-ամեայ հանգուցեալը անխտիր սիրելի և յարգելի էր ողջ գիւղին, այդ պատճառով ¼ վերստ ընդ առաջ էին գնացել քահանաները և ժողովրդի խուռն բազմութիւն, երբ դագաղը բերվում էր Բագուից և եկեղեցական կարգով տարվեց մինչև հանգուցեալի բնակարանը. խանութները փակել էին։ Եկեղեցում և տանը քահանաները խօսեցին դրուատելով հանգուցեալի օրինակելի վարք ու բարքը։ Նա աւարտել էր տեղական երկդասեան դպրոցը. ծնողների միակ արու զաւակն էր։ Նրա քոյրերը և ազգականները ի յիշատակ հանգուցեալի, որը միաժամանակ և անդամ էր տեղական Բ. Ընկ. ճիւղի, նուիրեցին 50 ր., որպէսզի դրա տոկոսով կարդայ մի չքաւոր աշակերտ կամ աշակերտուհի դպրոցում, կամ ինչպէս յարմար կը տեսնի այդ առիթով կայանալիք խորհուրդը։ Երիտասարդը լաւ ապագայ էր խոստանում իր հետաքրքրութեամբ դէպի հասարակական որևէ հիմնարկութիւն։

Եղանակները մեզանում անձրևային են. գարին հնձվում է. առատ և պտղալից են ցորենի և գարու հասկերը։ Պեծ

Հեղեղներ Ղրիմի թերակղզում

Սիմֆերոպոլ, 15 յունիսի

Ահա երեք օր է, որ անընդհատ գիշերցերեկ անձրև է տեղում ոչ միայն այստեղ, այլև ամբողջ նահանգում։ Որքան որ օգտակար էին այդ անձրևները բուսականութեանը, բայց ոչ պակաս էլ վնասներ են պատճառել այժմ ոչ միայն բուսականութեանը, այլև տարել են մարդկային զոհեր։

Օրինակ՝ Սիմֆերոպոլի Սալգիր գետը, որը ամառվայ ամիսների մէջ համարեա թէ չորանում էր, այս մի քանի օրվայ մէջ, նայողի վրա Կուր գետի տպաւորութիւնն է թողնում։

Եւ այս Սալգիրը, մի-երկու օրվայ մէջ, արդէն երեք մատաղ մարդկային զոհեր թաղեց՝ իր կատաղած ալիքների մէջ։

Ինչպէս տեղական լրագիրները հաղորդում են, Դարագտաշում հեղեղը ճանապարհին կառքը շուռ է բերել միջի մարդկանցով։ Բարեբաղդաբար միջի մարդիկը հրաշքով ազատվում են, բացի ծերուկ կառապանից, որը կառքի տակը մնալով խեղդվում է։ Հեղեղը կտրել է Եալտայի և Ալուշթայի ճանապարհի հաղորդակցութիւնը։

Ինչպէս այսօրվայ «Южныя Вѣдомости»-ն հաղորդում է, բնութեան կատարած սարսափելի արհաւիրքների ամենամեծ բաժինը ընկնում է անբաղդ Ղարասու-բազարի վրա։ Սարերից եկած հեղեղները թափվելով Ղարասու գետը, վերջինս ափերից դուրս է եկել, հեղեղել, քարուքանդ արել ու տարել 100 տուն։ Կան մարդկային զոհեր ևս։ Այս սարսափելի դրամայի տեղը անմիջապէս ուղևորվել է Նահանգապետ Ապրաքսինը։ Սիմ. Գրիկեան

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՀԱՅՈՑ ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ *)

—o—

Ա Ն Ց Ե Ա Լ Ը

Միացեալի կործանումը. — Սակայն օրը օրին աւելի և աւելի վատթարացաւ հայութեան վիճակը. 1895—96-ի դղրդալից կոտորածներուն յաջորդեցին անարիւն կոտորածի ահաւոր օրերը։ Հայը կը հալէր, կը մաշէր ու կը մեռնէր... Կեանքը ալ դադրած էր իր բնականոն քայլէն։ Հայոց Միացեալն ալ այդ մահաբեր խորշակէն կը քշուէր, կը տարուէր դէպի գերեզման... Մահը կը մօտենար Միացեալին, բայց կամաց-կամաց։ Եւ մի անգամէն չմեռաւ ալ, որ իր օրհասի վերջին ճիչը լսէինք. ամեն օր մեռաւ, ամեն օր իր մէկ մասը հողին յանձնեց, մինչև որ օր մը Միացեալը այլևս անհետացաւ, անձայն, անշշուկ...

1896-ին, Մաղաքիա արքեպ. Օրմանեանի պատրիարքութեան առաջին տարին, ազգային վարչութեան մէկ որոշումով՝ Միացեալ Ընկերութեանց բոլոր գործառնութիւնները պատրիարքարանը ինքն առանձնեց քաղաքական վտանգէ զայն զերծ պահելու համար։ «Խնամակալութիւն Միացեալ վարժարանաց» անունով առանձին մարմին մը կազմուեցաւ և անոր փոխանցուեցան Ընկերութեան բոլոր գոյքերն ու բաց մնացած վարժարաններու կառավարումը։ Շուտով այս մարմինն ալ անհետացաւ ու Միացեալի գործը՝ իր բոլոր գոյքերով՝ յանձնուեցաւ պարագաներէ ծնունդ առած Նպաստից Ցանձնաժողովին, որ կը գործէր պատրիարքարանի մէջ ուղղակի պատրիարք սրբազանի նախագահութեան ներքև։ Ալ վարժարանները փակուած էին։ Նպաստից Ցանձնաժողովը կը բաւականանար միայն կոտորածի ու սովի առթիւ իր ձեռքը հասած նպաստներէն վտիտ բաժին մը հանել կըրթական գործին՝ նպաստելով երբեմն այս երբեմն ուրիշ գաւառական վարժարանի մը, և կամ գրենական պիտոյք ու դասագրքեր հայթայթելով կարօտ վայրերու վարժարաններուն։

Որքան որ Հայոց Միացեալը կը մեռնէր, որքան որ ամենքը կսկծանօք կը նայէին ազգային վերածնութեան այդ մեծ գերակատարին դագաղին ետևէն, սակայն մարդ սրտապնդում մը կը զգայ հայ ցեղի նկարագրի ու առնականութեան վրայ, երբ կը տեսնէ, որ Միացեալին գործը չմեռաւ, կանգ չառաւ մինչև անոր յարութիւնը։

Աւերի ու քանդումի օրերէն յետոյ կրկին կառուցինք մեր այրած եկեղեցիները, ու կրկին կանգնեցուցինք մեր փլատակներուն վրայ նոր վարժարաններ և Միացեալի ժառանգները, անոր անձնուրաց պաշտօնեաներն ու սաները, հուրի ու սուրի մէջէն տասը երկար տարիներ կրկին հաւաքեցին հայ մանկտին—քաղքենին ու շինականը միահամուռ—հայրենի կտուրին տակ ու անոր սորվեցուցին մեր մայրենի լեզուն, նախնեաց հաւատքը, նախահայրերու պատմութիւնը ու այն ամեն գիտութիւնները, որ սորված էին իրենց վարժապետներէն։ Աղքատ, տկար ու վտիտ էր գործը, բայց վսեմ, առաքինի ու աստուածային... Ապացոյց մըն էր թէ ապրելու ընդունակ ենք։

Ն Ե Ր Կ Ա Ն

Միացեալի վերակազմութիւնը. — Օսմ. սահմանադրութեան վերահաստատութեան առաջին օրերուն, 1908 յուլիսին վերջերը, ընդհանուր խանդավառումի, խրախճանքի ու գինովութեան պահուն, Միացեալի հին անդամներէն մին, տիար Ց. Իսագուլեան, պարզ կոչով մը հրաւէր կարդաց Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնը վերահաստատելու։ Այնքան թարմ էր այս կրթական հոյակապ հաստատութեան յիշատակը, այնքան բուռն զօրով մը ու սէր մը կապրէր դեռ հայութեան մտքին ու սրտին մէջ ասոր վերաբերմամբ, որ քանի մը օրուան մէջ Հայոց Միացեալը վերակենդանացած էր, վերակազմուած ու գործի ձեռնարկած։ Կ. Պոլսէն դուրս հեռաւոր հայերն ալ անմասն չէին մնացած այս եռուզեռ գործունէութեան, և շուտով իրենց համակրանքի և նիւթական ու բարոյական աջակցութեան բաժինը կը բերէին միացնելու կեդրոնի ջանքերուն։

Ազգային տենդոտ գործունէութեան մը նորանշան, բայց ոչ անբացատրելի, երևոյթ մըն էր այս։ Գոցեիս 15 տարուան հալածանքի ու կապանքի շղթաներէն ձերբազատուած հայը կուզէր իր յետամնաց քայլը մէկ անգամէն առնել դէպի առաջ, դէպի քաղաքակրթութեան զենիթը։

Շուտով ընդհ. ժողովը կը գումարուէր Ղալաթիոյ ազգ. խորհրդարանի սրահին մէջ, և առժամանակեայ մարմին մը կընտրուէր ստանձնելու Միացեալի վարչութիւնը։

Հազիւ երկու ամիս անցած՝ 1908 սեպտ. վերջերը նորընտիր հիմնադիր ժողովը, իր անդրանիկ նիստը գումարելով, կընտրէր իր դիւանը ու վերակազմութեան առաջին տնօրէն ժողովը*), որ հիմնական կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն կոչուած էր Ընկերութեան գործերը վարելու։ Այդ օրէն Միացեալի գործունէութիւնը կանոնաւոր ու պաշտօնական հանգամանք կը ստանար։

Առաջին տնօրէն ժողովը. —Վերակազմութեան առաջին տնօրէն ժողովը անմիջապէս պատրիարքարանէն կը դիմէր վերստանալու համար Միացեալի գոյքերն ու արժէքաւոր իրերը, որոնք Ընկերութեան կործանումէն յետոյ աւանդ կը մնային հոն։ Շատ բան չէր մնացած, շատ բան չկար ձեռք բերելու։ Ամենակարևոր գոյքը «Մայրենի լեզուներու» հրատարակութեան պահպանումը եղած էր, զոր կատարած էր Նպաստից յանձնաժողովը և որ ամբողջութեամբ Միացեալին կը յանձնուէր կրկին։

Մասնաւոր ու գնահատելի ճիգ մը կըլլար բաժանորդագրութեանց կազմակերպութեան, և ասոր նպաստելու համար Թաղերու մէջ մասնաճիւղեր կը կազմակերպուէին։ Բաժանորդական հասոյթը տարեկան 700—800 ոսկի կը հանէր։ Մասնաճիւղեր կը կազմուէին նաև միևնոյն ատեն Կարին, Տրապիզոն, Սամսոն, Զարշամբա, Սեբաստիա, Զմիւռնիա, Բանդըրմա, Ռոդոսթօ, Ադրիանուպոլիս, Նիկոմիդիա, և Ադաբազար*)։ Եգիպտոսի մէջ ալ քանի մը պատուական հայեր նախաձեռնութիւնը կունենային օժանդակ մասնաճիւղ մը կազմելու՝ ամենէն արդիւնաւոր օժանդակութիւնն ընելով ինքնաբերաբար։ Աւանդական պարահանդէսը վերստին կը տրուէր և Ընկերութիւնը 620 ոսկիի զուտ հասոյթ մը կունենար։

Ի գնահատում իրենց մատուցած նիւթական օժանդակութեան՝ պատւոյ անդամ կընտրուէին տեարք Ցովհաննէս Իսագուլեան, Արտաշէս Ֆընտըքլեան և Աբրահամ փաշա Բարթող։ Դժբաղդաբար գաղթային հոսանքը, հայկական գաւառներու մէջ տիրող սովը և Ադանայի աղէտը կուգային սակայն հայութեան ուշադրութիւնն իրենց վրայ դարձնել պահ մը և Միացեալի վարչութիւնը չէր կրնար այլևս պնդել հանրային նիւթական աջակցութեան վրայ։ Այս փոխանցման շրջանի մէջ Նպաստի գործին կազմակերպումը որքան ալ նիհար ըլլար, պէտք է գնահատել առաջին տնօրէն ժողովի ժրաջան աշխատութիւնը, այս աննպաստ հանգամանքներու մէջ իր ցուցուցած քաղաքացիական արիութեանը ու յարատևութեանը համար։

Այս առաջին շրջանին (1908 յուլիս—1909 օգոստոս) կը բացուէին Մշոյ Ներսէսեան վարժարանն ու Ալաշկերտի երկսեռ վարժարանը, այս վերջինը տարեկան որոշ գումարով մը նպաստաւորուած ըլլալով Էջմիածնէն։ Գրենական օժանդակութիւններ նաև կըլլային Մշոյ ս. Կարապետի ժառանգաւորաց գիշերօթիկ վարժարանին և ուրիշ դպրոցներու։

Երկրորդ տնօրէն ժողովը. —1909 օգոստ. 5/18-ին հիմնադիր ժողովը կը գումարուէր և առաջին տնօրէն ժողովը իր հրաժարականը կուտար ներկայացնելով իր հաշիւները։ Ասկէ կը տեսնուէր, թէ Ընկերութիւնը տարեկան մօտաւորապէս 550 օսմ. ոսկիի բիւջէ մը ունեցած էր և դրամատան ու անտուկին մէջ պատրաստ դրամ ունէր 1500 օսմ. ոսկիի գումար մը։ Հիմնադիր ժողովը կը խնդրէր տնօրէն ժողովէն ժամանակ մը ևս շարունակել, մինչև որ 1909 թ. 15/28 դեկտ. կընտրուէր ներկայ տնօրէն ժողովը *)։

Երբ առաջին տնօրէն ժողովը իր հրաժարականը կը մատուցանէր, իր վերջին տեղեկագրով կըսէր. «Ընկերութիւնը առնուազն 3000 ոսկւոյ բիւջէի մը կը կարօտի հասնելու համար, գէթ փոքր չափով մը, գաւառաց անմիջական պէտքերուն, և դժբաղդութիւն մը կըլլայ ասոր, եթէ ազգին

*) Տես «Մշակ» № 133.

*) Առաջին դիւանը կազմուած էր հետևեալ անձերէ. Մինաս Չերազ Ա. ատենապետ, պրոֆ. Ցակոբոս Ճէնճեան Բ., Ռուբէն Սամիկեան Ա. ատենադպիր, Կոմիտաս Կոթոլեան Բ.։ Իսկ տնօրէն ժողովը՝ Փ. Ց. Ցովակիմեան ատենապետ, Արամ Հալաճեան ատենադպիր, Արտաշէս Ֆընտըքլեան գանձապետ, Արամ Գարակէօզեան, Արտաշէս Հիւրմիւզ, Սիմէօն Քաջազնեան, Լևոն Բանիկեան։

*) Պոլսոյ մասնաճիւղներուն մէջ առաջին ու գլխաւոր տեղը կը գրաւէր Գագը-գիւղի մասնաճիւղը, որ իր բաժանորդական ու այլ արտասովոր հասոյթներովը մեծ օժանդակութիւն մը կընծայէր Ընկերութեան, իսկ գաւառաց մէջ Կարնոյ մասնաճիւղը՝ կազմուած գրեթէ ամբողջովին Ընկերութեան նախկին սաներէն՝ մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանէր Ընկերութեան իր կարևոր մասնակցութիւնը բերելով ինքնաբերաբար։

*) Ներկայ տնօրէն ժողովը կազմուած է հետևեալներէ՝ Տր. Խօրասան ատենապետ, Արամ Հալաճեան ատենադպիր, Միհրան Մուրադեան գանձապետ, Ցովհ. Ցակոբեան, Ա. Հայենց, Ցար. Եսկիւպարեան և Վահան Սուրէնեան անդամներ։

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Կիրակի ժամը $10^1/_2$-ին Վեհափառը ժամանեց Ռոստով։ Մենք բաղդաւորութիւն ունեցանք ներկայանալ Նոր-Նախիջեւան և մինչև գնացքի Ռոստով կայարանում կանգնելը՝ մենք խօսեցինք մի քանի կարևոր հարցերի մասին։ Վեհափառը վրդովված էր «Нов. Вр.» լրագրի յօղուածի առիթով։ Յօղուածագիրը նրան վերագրում է այնպիսի խօսքեր և այնպիսի մտքեր, որ Վեհափառը երբէք ասած չէ և ասել էլ անկարող էր։ Գ. Եւանգուլեանը այդ մասին ուղարկել է հեռագրում Թիֆլիս Ս. Յարութիւնեանին։

— Իրաւունք էք տալիս ինձ, Վեհափառ, հեռագրել այդ մասին այսօր «Մշակին»,—ասացի ես։

— Խնդրեմ։

Եւ ես ձեզ հեռագրեցի։

Ռոստովի կայարանում պատահում է մի դէպք։ Նոր-Նախիջեւանի քաղաքագլուխ Մ. Պալապանեանը և վարչութեան անդամ Կ. Խաղամեանը ցանկանում են, ինչպէս միշտ սովորութիւն է, շղթաները վզներին դիմաւորել Վեհափառին։ Քաղաքապետի պաշտօնակատարը հրամայում է շղթաները հանել։ Պ. Պալապանեանը հանում է և առաջարկում է և Խաղամեանին հանել շղթան։

Ցանկարծ գալիս է Ռոստովի քաղաքագլուխը, Դումայի աջակողմեան կուսակցութեան անդամ՝ Բիրեանովը։ Քաղաքապետի պաշտօնակատարը նոյն առաջարկութիւնը անում է և Բիրեանովին։

— Այստեղ ես Բիրեանով չեմ, այլ քաղաքագլուխ, և շղթաս չեմ հանի վզից,—պատասխանում է նա, իր պատիւը պաշտպանելով։

— Ուրեմն, պարոններ,—ասում է քաղաքապետի պաշտօնակատարը Պալապանեանին և Խաղամեանին,—միակերպութեան համար, դուք ևս դրէք ձեր վզներին ձեր շղթաները։

Փողոցները լիքն են ժողովրդով, պատուհանները բաց, տեղ-տեղ երևում են գորգեր, դրօշակներ, կանաչեղէններից ժապաւէններ, լսվում է «կեցցէ» կոչը և ամպհովանու տակ Գէորգ V գորգերի վրայով դիմաւորում է ս. Լուսաւորիչ մայր եկեղեցին։ Պատարագիչ աւ. քհ. Զարիֆեանը դիմում է իր ողջոյնով, Հ. Չէօրէքչեանի խումբը այսօր երգում է, ինչպէս միշտ, գեղեցիկ, ներդաշնակ։ Խօսում է Վեհափառը կարճ, բայց ազդու, բարեգործական հիմնարկութիւնների առիթով և ուրախ է, որ Նոր-Նախիջեւանի գաղութը սրտով, հոգով հայ է մնացել։ Ժամը երկուսին ակումբանոցում սկսվում է ընդունելութիւնը։ Բոլոր տեղական հաստատութիւնները ուղարկել էին իրանց ներկայացուցիչներին։ Երեկոյեան ժամը 6-ին քաղաքային վաճառականների ակումբանոցում տրվեց ճաշ ի պատիւ Կաթողիկոսի։ Ճաշին քաղաքապետի պաշտօնակատարը առաջարկեց բաժակ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կենացը։ Քաղաքիս ամենահին օր. Շ. Նուրբէկեանը Հ. Չէօրէքչեանի խմբի հետ գեղեցիկ երգեց՝ «Տէր կեցոյ պՀայս»։ Իմ կողմից արտասանվեց հետևեալ ճառը.

«Վեհափառ Տէր!

«Այն բաժակը, որ առաջարկեց Ձեր կենացը քաղաքապետի պաշտօնակատարը, ես բարձրացնում եմ Նոր-Նախիջեւանի հայ-հասարակութեան բերնից։ Վաղուց արդէն մի տեսակ աւանդութիւն է, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Կայսեր տեսութիւնից յետոյ, մայրաքաղաքից վերադառնալով Էջմիածին, մանի Կովկասի դուռը՝ Նոր-Նախիջեւան և այստեղ հիւրասիրվի։ Այսօր մենք բաղդաւորութիւն ունենք հիւրասիրել Ձեզ, Վեհափառ Տէր. Նոր-Նախիջեւանի հասարակութիւնից խորին ակնածութեամբ ողջունելով Ձեզ, ես յայտնում եմ մեր յարգանքը և այդ յարգանքի հետ մեր սէրը։ Հեռու հայրենական հողից, միշտ կարօտ հայրապետական օրհնութեան, Նոր-Նախիջեւանը մինչև այժմ մնացել է կանգուն, չէ անհետացել, որովհետև նրա աչքերը միշտ դարձած են դէպ հարաւ։ Դեռ մանկական քաղցր օրերից մենք միշտ երազել ենք և երազների մէջ տեսել ենք Էջմիածնի տաճարի գմբէթի խաչը, և նրա խորանի առաջ վառված կանթեղը. և այդ խաչն ու այդ կանթեղը անդադար պլպլում են և ցոլում մեր՝ բազմակարօտ աչքերին, և կարծես մեր սրտերի խորքերում մենք ամուր պահած ունենք մի դիւթական բան, մի նշխարք, մի կտոր բարձր Մասիսի ճակատից, մի փոքր կտոր, որ մեզ կենդանացնում է, ապրեցնում և փչում մեր վրա հայ սիրտ, հայ հոգի... Հեռանալով այստեղից և բազմելով ս. Լուսաւորչի Գահը, Դուք, Վեհափառ, կը տանէք Ձեզ հետ խոր համոզմունք, որ մենք Ձեր իսկական զաւակներն ենք. Դուք կը տանէք մի խոր համոզմունք, որ Դուք՝ ազգի Պետը և մենք՝ ազգը ձուլված ենք միասին և կազմում ենք մի մարմին, մի հոգի և՝ կաւելացնեմ՝ մի կամք, մեր տառապեալ, բազմակարօտ, բոլորից մոռացված ժողովրդին ծառայելու համար։ Իսկ մենք հեռուից սիրով կը նայենք Ձեր բոլոր քայլերին, լի յոյսերով և հաւատով, որ Դուք կը գործէք միայն ազգի համար և՝ որ գլխաւորն է՝ ազգի հետ»...

Վեհափառը յուզված է, աչքերը արտասուք։

«Պ. Գրիգոր Զալխուշեան,—սկսում է նա,—ձեր խօսքերը ինձ յուզեցին։ Դուք իսկական հայրենասէր էք, այն խելացի հայրենասէրը, որ հետևում է Աւետարանի խօսքերին «Տուք զկայսերն կայսեր և զԱստուծոյն Աստուծոյ»։ Եթէ դուք անձամբ չը տեսնէիք Էջմիածինը, դուք չէիք կարող այդպէս գեղեցիկ զգալ և խօսել։ Իսրայելացոց վրա պարտք էր դրված տարին մի անգամ երթալ Երուսաղէմ և համբուրել Սողոմոնի տաճարի քարերը։ Ո՞հ, եթէ մենք հայերս ևս զգայինք այդպիսի պարտականութիւն։ Այս դահլիճի մէջ կան շատերը, որ չեն եղել Էջմիածին, չեն տեսել ս. տաճարը։ Բոլոր հայերը պարտական են այցելել Էջմիածինը. Նա մագնիս է, որոնք քաշում է իրան հային։ Այո, դուք բոլորդ այստեղ բաղդաւոր էք։ Ես տեսայ ձեր բարեգործական հաստատութիւնները, որ ծաղկում են, տեսայ ձեր դպրոցները։ Դուք անգամ օգնում էք Նախիջեւանից դուրս՝ սաներ պահելով, օգնելով և ճեմարանին. և այսօր, երբ տեսայ ձեր հաստատութիւնների բարւոք վիճակը, ես յիշեցի ուրիշ մեր դպրոցները, այստեղից հեռու, յիշեցի և լացի»...

Վեհափառը յուզված հեռանում է։ Սկսում են կենացներ առաջնորդների, Էջմիածնի միաբանութեան, յիշում են պատգամաւորներին՝ պ. պ. Կուսիկեանին, Կոստանեանին, Մուշեղեանին և ուրիշներին, որ թողել են իրանց գործերը և եկել են Նախիջեւան։ Խմում են կենացը և տեղիս յանձնաժողովի անդամների՝ մանաւանդ Սալթիքեանի, Մըրզոյեանի, Շահպզիզի և Աբէլեանի, որ շատ էին աշխատել Կաթողիկոսի ընդունելութեան ժամանակ։ Ժամը 9-ին ժողովուրդը ցրվեց, մնալով գոհ Վեհափառից։

Սկիզբը լաւ է և բարի...

Թող լինի լաւ և բարի և՛ շարունակութիւնը և՛ վերջը։

Գր. Զալխուշեան

կրթական մեծագոյն հաստատութիւնը իր նպատակին գործադրութեանը համար այսչափ մը գոնէ չկարենայ ծախսել, և այն քաղաքը, որ հազարաւոր լիրայի կրթական ծախք մը ունէր երէկ, ծաղկոց մը պահելու համար անգամ օգնութեան կը կարօտի»։ Որքան հսկայ յառաջդիմութիւն մը կայ այսօր։ Հազիւ երկու տարի յետոյ՝ այսօրուան Միացեալի գործին ընդարձակումն ու ծաւալումը կը ցուցնէ, թէ հայ ցեղը կորսնցուցած չէ իր կենսունակութիւնը, կորովն ու անձնուէր զոհաբերումը։

Ուսումն. տարի 1909/1910.—1909/1910 դպրոցական շրջանին Միացեալ Ընկերութիւնը ունէր 56 վարժարան 5097 երկսեռ աշակերտներով։ Տարեկան հասոյթը 4200 օսմ. ոսկի և ծախքը 3375 օսմ. ոսկի *)։ Պահեստի գումար ունէր մօտաւորապէս 2200 ոսկի։ Վարժարաններու մէջ կը պաշտօնավարէին 195 ուսուցիչ-ուսուցչուհի և պաշտօնեաներ։ Դպրոցները տարածուած էին գլխաւորաբար Տարօնի, Սասունի, Սղերդի, Կարինի, Տերսիմի և Կիլիկիոյ շրջաններու մէջ, երկու ընդհանուր տեսչութեանց ներքեւ։

Ուսումն. տարի 1910/1911.—Այս դպրոցական շրջանը աւելի փայլուն պարգացման, ծաւալումի ու յառաջդիմութեան շրջան մը եղաւ Միացեալի համար։ Ամեն կողմ տիրող ընդհանուր համակրութիւնը, ձեռնտուութիւնն ու վստահութիւնը այնքան լայն համեմատութիւններ առնել սկսան, որ տնօրէն խորհուրդը յանդգնութիւնն ունեցաւ վարժարաններու թիւը 84-ի բարձրացնել և $5974^1/_4$ օսմ. ոսկիի բիւջէ մը ներկայացուց հիմնադիր ժողովին և անոր վաւերացնել տուաւ զայն։ Սոյն դպրոցական շրջանին Միացեալ Ընկերութիւնը ունէր 84 վարժարաններ, որոնցմէ 13-ը աղջկանց, որոնց մէջ կը պաշտօնավարէին 237 ուսուցիչ և ուսուցչուհի։ Աշակերտաց ընդհանուր թիւն էր 6443, որոնցմէ 901-ը աղջիկ։ Զուտ դպրոցական ծախքը 4300 օսմ. ոսկի, կեդրոնի վարչական ծախք 778 ոսկի, գրենական օժանդակութիւն 500 ոսկի, ամառնային երկու վարժապետանոցներու ծախքը 118 ոսկի, որով ընդհանուր գումարը կընէ 5696 օսմ. ոսկի։

Ուսումնական տարի 1911/1912.—Դպրոցական այս վերջին շրջանի վերջնական վիճակացոյցները չունիմ ձեռքիս տակ, սակայն մինչև ապրիլ ամիսը Միացեալի գրասենեակ հասած թիւերու վրայ հիմնուելով կրնամ տալ հետևեալ վիճակացոյցը։ Վարժարանաց թիւը 81, որոնց մէջ կուսանէին 7257 աշակերտներ, որոնցմէ 5948-ը մանչ և 1309-ը աղջիկ, ուսուցչական մարմինը կազմուած էր 252 ուսուցիչներէ և ուսուցչուհիներէ։ Զուտ դպրոցական ծախքը մօտ՝ 6000 օսմ. ոսկի, կեդրոնի վարչական և ընդհանուր դպրոցական գրենական օժանդակութեան ծախքն աւելցնելով ծախուց ընդհանուր գումարը կըլլայ մօտ 7000 օսմ. ոսկի։ Հայկական Բարեգ. Ընդհանուր Միութիւնը կօժանդակէ իր անունով և հաշւոյն մատակարարուած 21 Նախակրթարաններու, 1 Վարժարանոցի և 1 Արհեստանոց-Որբանոցի տարեկան 1800 օսմ. ոսկի։ Սոյն կազմակերպութիւնը, որ իր գոյութեան վեց տարուան ընթացքին հսկայաքայլ յառաջդիմութիւն ցոյց տուաւ, արդէն որոշած է օժանդակել 9 Նախակրթարաններու ևս, որով յառաջիկայ դպրոցական շրջանին վարժարաններու ընդհանուր թիւը պիտի ըլլայ 90։

Յովհ. Յակոբեան

(Կը շարունակվի)

*) Որովհետև դպրոցներէն մաս մը դպրոցական տարեշրջանի սկսումէն ամիսներ յետոյ բացուած էին, տնօրէն ժողովը կարողացած էր 533 օսմ. ոսկիի յաւելում մը ունենալ, սակայն եթէ դպրոցները ճիշդ շրջանին սկիզբը սկսած ըլլային, տարեկան ծախքը պիտի ըլլար 4551 օսմ. ոսկի։

ՄԵՐ ԳԻՒՂԻ ԿԱՐԻՔՆԵՐԻՑ

VI

Ջրի պակասութիւնը մեր գիւղում և այդ պակասութիւնը դարմանելու պալլիատիվ միջոցները

Մաղրասա (Շամախ գ.), 18 յունիսի

Եթէ կայ աշխարհիս երեսին մի գիւղ, որը իր անուշահամ ջրերը առատութեամբ խմեցնում է իր անասուններին, իսկ ինքը իր ծարաւը յագեցնում է ամենաքաղ յատկութիւն ունեցող ջրերով, դա իսկ և իսկ մեր գիւղն է։ Ասել, թէ մեր գիւղը զուրկ է ընտիր յատկութեամբ ջրերից, նոյնքան սխալ է, որքան սխալ է այն, թէ մեր գիւղը հարուստ է նման ջրերով։ Ճշմարիտ է, ունենք քաղցրահամ ջրեր, և այն՝ շատ, սակայն այդ ունենալը համազօր է չունենալուն։

Սկսած գիւղի կենտրոնից $1^1/_2$-ից—3 վերստի վրա մենք ունենք անմահական սառնորակ ջրեր տուող այնպիսի աղբիւրներ, ինչպիսիք են օրինակ՝ «Զինարդարը», «Աղբուլաղը», «Ղարաբուլաղը», «Զաբարբուլաղին», «Ասկեարբուլաղին» և այլն, որոնք, սակայն, իրանց հեռաւորութեան պատճառով մեզանից շատ՝ մեր անասունների ծարաւն են յագեցնում։

Իսկ մեր առօրեայ խմելու ջուրը մենք վերցնում ենք կամ «Նոր-Աղբիւրից», որ «Թոմթոմբուլաղի» էլ կոչվում է, և կամ «Մեծ-Աղբիւրից», որը գտնվում է գիւղի կենտրոնում և աւելի շուտ ջրամբար է, քան աղբիւր։ Այդ երկու աղբիւրների ջրերը իրանց յատկութեան ցածութեամբ՝ խիստ անպէտք են խմելու համար, մանաւանդ «Մեծ-Աղբիւրի» ջուրը, որը, շնորհիւ նրա անյարմար ձևով և անպլան շինված լինելուն՝ երկար ժամանակով մնում է ջրամբարի մէջ կանգնած-լճացած, նեխվում է, որդնոտվում և այդպիսով առաջ բերում գիւղի մէջ հիւանդութեան դէպքեր։

Թերևս այսքանով մենք խիստ գոհ մնայինք, եթէ ուրիշ կողմից ևս մեզ չը նեղէին երկու այդ աղբիւրները։ Շատ յաճախ նրանք շեղում են իրանց ջրերի ընթացքը, թողնում են մեզ ծարաւ և պահանջում են նիւթական խոշոր զոհողութիւն՝ վերստին ուժգնօրէն խօսելու համար։ Այսպէս՝ վերջին 20 տարվայ ընթացքում մենք «Մեծ-Աղբիւրի» նորոգութեան վրա ծախսած կանք մօտաւորապէս 2800 րուբլի, իսկ «Նոր-Աղբիւրի» վրա՝ շուրջ 2650 ր., հաշւի չառած, կարծեօք, 1902-ի երկրաշարժից վնասվածների համար հանգանակված գումարից աղմինիստրացիայի յատկացրած 1500 ր. և մէկ էլ ժողովրդի աշխատանքը։

Ներկայումս «Նոր-Աղբիւրի» ամբողջ ընթացքի մեծագոյն մասը, աւելի քան մէկ վերստ, հիմնաւորապէս նորոգված է. մնացել է նրա միայն մի շատ չնչին մասը, այն էլ մասամբ անցած ձմրան ցրտերի պատճառով և մասամբ էլ դրամի պակասութեան պատճառով։ Հաւանական է, որ 2—3 օրից յետոյ այդ աղբիւրը բոլորովին պատրաստ լինի, որովհետև արդէն վերացված են յիշեալ երկու պատճառները, առաջինը՝ բնականաբար, իսկ երկրորդը՝ մեր յարգելի համագիւղացի եղբ. Ջանումեաններից պ. Սանդրիկ Ջանումեանի շնորհիւ, որը, յարգելով մեր տանուտէր Սամուէլ Ղարամեանի դիմումը՝ նուիրաբերել է այդ նպատակի համար 50 րուբլի։

Մնում է մեր «Մեծ-Աղբիւրի» պակասութիւնը։ Այդ պակասութիւնն էլ շուտափոյթ վերացնելու համար, դարձեալ տանուտէրի նախաձեռնութեամբ, մեր երիտասարդների մի շատ սահմանափակ շրջանում մեր գիւղի համակրելի երիտասարդ Լ. Ղարամանեանը հանգանակել է 25 ր. 50 կ. և 2 տակառ ցեմենտ։ Ցեմենտը նուիրաբերել է եղբ. Ագրեհեաններից պ. Սանդրիկը, իսկ յիշատակված գումարից 10 ր. նուիրել է մեր գիւղ ամարանոց եկած Բագուի վաճառական Կարապետ Խրխատ. Լազրեանը։

Հանգանակված դրամով և ցեմենտով, նաև մեր գիւղացիների աշխատանքով, պէտք է բարձրացվի ջրամբարի յատակը, որպէսզի աւելորդ ջուրը նրա մէջ չը մնայ, չը լճանայ ու չը նպաստի շատ առողջ կազմուածքների քայքայման։

Սակայն սրանք պալլիատիվ միջոցներ են մեր գիւղում ջրի պակասութեան սրութիւնը մեղմացնելու և խեղդելու համար։ Արմատական միջոցը կը լինի այն, որ, թէկուզ մեծ նեղութեամբ ու զոհողութիւններով, գիւղի մէջ կը բերվի գիւղից դուրս գտնըված աղբիւրներից որևէ մէկի անմահական ջուրը։ Այդպիսի հսկայ և հազարներ պահանջող գործի համար մեր ժողովուրդը դեռ ևս պատրաստ չէ, որովհետև վերջին տարիների անաջողութիւնները մեծապէս քայքայել են նրա տնտեսութիւնը։ Հարկաւոր է, որ այդ հոգսը վերցնեն իրանց ուսերի վրա կամ Մաղրասայի Գիւղատնտեսական Փոխադարձ Օգնութեան Ընկերութիւնը և կամ մեր հարուստներից մէկն ու մէկը։

Մեր ունեւորներից եղբ. Ագրեհեաններին և Ջանումեաններին անհանգիստ անելու պատճառ չունենք, որովհետև նրանք բոլոր յարմար դէպքերում նիւթապէս արձագանք են տալիս մեր միջավայրի հասարակական-ժողովրդական ձեռնարկութիւններին։ Միւս՝ առաջնակարգ և երկրորդական պլանի վրա կանգնած ունեւորները բոլորն էլ խուսափում են որևէ կերպ մասնակցելուց այդ ձեռնարկութիւններին։ Փաստերը աւելի քան պերճախօս են։ Աստրախանում վերաբնակված Յովսէփեան եղբայրներից մեր գիւղը ցայսօր գրեթէ չէ օգտվել, չը նայած որ նրանցից, մանաւանդ Խաչի Յովսէփեանից, մեծապէս օգտվել են անգամ բաղդախնդիր մարդիկ։ Իսկ անցեալ տարի Աստրախանում վախճանված վաճառական Սարգիս Թովմասեանը, որ, ըստ լրագրական տեղեկութիւնների, շուրջ 150,000 ր. է կտակել զանազան հիմնարկութիւնների, անգամ քոռ կոպէկով օգտակար չէ եղել իր հայրենի Մաղրասա գիւղին։

Առ այժմ այսպէս է մեր հարուստների վերաբերմունքը դէպի մեր գիւղի հասարակական ձեռնարկութիւնները։ Բայց և այնպէս սիրելի է յուսալ, որ մի կողմ կը թողնենք մեր գիւղի ջրի պակասութեան հարցում պալլիատիվ միջոցները և ձեռք կառնենք աւելի արմատական միջոցներ։

Հայրենակից

ԶՕՐԱՆՈՑԻ ՀԱՐՑԸ

Մի քանի անգամ առիթ է եղել խօսելու մեր քաղաքի զօրանոցի մասին «Մշակի» մէջ։ Աւելորդ չեմ գտնում մի քանի խօսքով ամփոփել այդ խնդիրը։ Տարիներ առաջ, երբ քաղաքի բիւջէն չէր բաւականացնում զօրքի տան քրէհը վճարել, քաղաքային վարչութիւնը միշտ պարտքի տակ էր մնում, ուստի զօրանոցի տէրերը իրանց վարձագինը լրիվին ստանալու վերաբերմամբ գանգատվում էին դատարանին և իրանց հասոյթը պահանջում քաղ. վարչութիւնից, որը, սակայն, իր վերջին կոպէկները գանձելով նրանց պահանջներին բաւարարութիւն էր տալիս, թերի թողնելով քաղաքիս միւս անհրաժեշտ բարենորոգումները։

Սակայն զօրքի բնակարանների ժամանակը լրացած լինելով՝ այս տարի նորից բնակարան վարձելու խնդիր մէջտեղ եկաւ։ Չը նայած, որ քաղ. վարչութիւնը իր սուղ միջոցների և նիւթական կարողութեան համաձայն դեռ շատ վաղուց, տարիներ առաջ, խնդրամատոյց էր եղել կառավարութեան առաջ, որպէսզի վերացվի քաղաքի վրայից զօրանոցի ծախսը ի հաշիւ գանձարանի, բայց և այնպէս հարցը ձգձգվում էր և իր դրական լուծումը չէր ստանում։ Միւս կողմից նոյնիսկ տանտէրերը չէին համաձայնում քաղաքի հետ պայմանաւորվել, քաջ գիտենալով քաղ. վարչութեան սնդուկի դատարկութեան մասին, ուստի նրանք աւելի բարւոք էին համարում պայման կապել կառավարութեան հետ։ Հէնց այդ տեսակէտներով էլ մեր քաղ. վարչութիւնը զեկուցեց նահանգապետին։

Այնուամենայնիւ, մինչ այս մինչ այն, Պետական Դումայում որոշում կայացվեց, որ ի միջի այլ քաղաքների Նոր-Բայազէտը ևս օժանդակութիւն է ստանալու պետական գանձարանից զօրքի վրա եղած ծախսերի դէմ 2000 րուբլի տարեկան։ Եւ ահա այդ հանգամանքից սիրտ առած՝ թէ տանտէրերը և թէ քաղ. վարչութիւնը վստահ կերպով պայմանաւորվեցին՝ նորից 6 տարի ժամանակով զօրանոցը վարձելու վերաբերմամբ, 2000 րուբլի տարեկան (վառելիքը հետը)։ Ուրեմն տարիներից առաջ ձգձգվող հարցը մեր քաղաքի հասարակութեան համար դրականապէս լուծվեց ու այդպիսով մեր քաղաքը իր տարեկան ծախքերի դիմաց զօրքի բնակարանի և վառելիքի համար ունի ստանալու պետ. գանձարանից այնքան գումար, որքան պահանջվում է մեր քաղաքի զօրանոցի համար։

Աւելի ուրախալին այն է, որ մեր աղքատ քաղաքի ծով կարիքների դիմաց դա մի փոքր սպեղանի է, քանի որ ամենաառաջնակարգ խնդիրը, որ քաղաքային բժիշկ ունենալու խնդիրն է, միշտ բաց է մնում նիւթական անկարողութեան վերաբերմամբ։ Գոնէ տարեկան մի որոշ գումար հայթայթելով կամ դեֆիցիտը ծածկելով ապագայում կարելի է ձեռնարկել քաղաքային բժիշկ ունենալու հարցին։ Ապա թէ ոչ՝ քաղաքի հիւանդները դատապարտել կամ դալլաքների քմահաճոյքին կամ թողնել «նախախնամութեան» կամքին, մահացու մեղք է իսկապէս...

Որսորդ

Նոր-Բայազէտ, 14 յունիսի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Յունիսի 20-ին, հանգուցեալ Ղազարոս Աղայեանի մահվան տարելիցի օրը, Խօջիվանքում, հանգուցեալի գերեզմանի վրա, պատարագից յետոյ, որ մատուցվեց գերեզմանատան տաճարում, կատարվեց հոգեհանգստեան կարգ, որի ժամանակ դամբանական խօսեց Գարեգին վարդապետ Յովսէփեանը։

◆ Մօտերս լրացաւ Ներսիսեան դպրոցի նկարչութեան ուսուցիչ Յարութիւն Շամշինեանի՝ յիշեալ դպրոցում ծառայելու 25-ամեակը։ Այդ առիթով դպրոցի մանկավարժական մարմինը որոշել է շնորհաւորել յոբելեարին և ընծայ տալ։

◆ Սև ծովի ափերը բուսաբանական տեսակէտից ուսումնասիրելու նպատակով ներկայիս այնտեղ են մեկնել Թիֆլիսի բուսաբանական այգու մասնագէտները։

◆ Թիֆլիսի քաղաքային բժշկա-առողջապահական տեսուչ բժ. Կ. Ստեփանեանը յունիսի 19-ին քննութիւն կատարեց ախտահանիչ բաժանմունքում և անհրաժեշտ գտաւ փոփոխութեան ենթարկել բաժանմունքի հաշւապահութիւնը։

◆ Քանի որ մսի սակագինը Թիֆլիսում իջեցվեց, ուստի մսավաճառները, ըստ իրանց հնաւանդ սովորութեան, սկսեցին քիչ մսացու անասուններ մորթել, որով արհեստականապէս բարձրացրին մսի գինը. ներկայիս իւրաքանչիւր ֆունտը ծախում են 15—16 կոպէկով։

◆ Թիֆլիս է ժամանել Իմէրէթի եպիսկոպոս Գիօրգին։

◆ Քաղաքային ինժ. Ի. Կօզնօվսկիի փոխարէն ժամանակաւորապէս նշանակվելու է այդ պաշտօնի համար ինժ. Գ. Քուրդեանին։

◆ Թիֆլիսի քաղաքային ջրմուղի կառավարիչ ինժ. Զ. Քուրդեանին արված է 2 ամսով արձակուրդ։

◆ Կախէթի երկաթուղագծի վրա կատարվող նախնական աշխատանքները մօտաւորութիւն կայ աւարտել այս ամսվայ վերջում։

◆ Ներկայ տարվայ յունվարի 1-ից մինչև մայիսի 31-ը՝ Թիֆլիսի Բուսաբանական այգին այցելողների թիւը եղել է 30,000 հոգի։

◆ Յունիսի 19-ին տեղացած յորդ անձրևի շնորհիւ քանդվել է Աղ-Թաքլա կայարանի մօտերքում գտնվող կամուրջը, որով շոգեկառքերի երթևեկութիւնը դադարեցվել է մինչև հետևեալ օրվայ 11 ժամը։ Այս պատճառով մարդատար գնացքները Թիֆլիսից մեկնեցին այդ ուղիով 12 ժամվայ յապաղումով։

◆ Վրացի գործիչներից բաղկացած յատուկ մասնաժողովը հաւանել է արձանագործ Նիկոլաձէի պատրաստած Իլիա Ճավճավաձէի արձանը։

◆ Յունիսի 20-ին Թիֆլիսում երկաթուղագծից դէպի դաշտ տանող ճանապարհի վրա գտնվեց մի ընկեցիկ մանուկ, որի մօտ երևան եկաւ վրացերէն լեզուով մի գրութիւն, որից պարզվեց, որ մանուկը ըստ ազգութեան վրացի էր, 3 ամսական և գիւղացի։

◆ Յունիսի 20-ին գիւղացի Իվան Սամօդուրովը յայտնեց ոստիկանութեանը, որ Կուր գետում լողանալու ժամանակ գիւղացի Իվան Բուրցենիձէն հոսանքից քշվեց և ջրահեղձ պիտի լինէր, եթէ ինքը օգնութեան չը հասնէր։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, յունիսի 17-ին, Ժողովրդական Տանը Հայկական Սեկցիայի խումբը կըրկնեց Նինօշվիլիի պատմուածքից Իրէթելի փոխադրած «Քրիստինէ» պիէսը։

Բովանդակութիւնը հետևեալն է.

Գուրիացի գեղջկուհիներից մէկը՝ երկրագործ ընտանիքի միամիտ աղջիկ Քրիստինէն հրապուրվում է համագիւղացի երիտասարդ Եասօնով։ Վերջինս աղջկանը գրաւելու համար վկայ է բերում Տիրամօր պատկերը և խաբելով Քրիստինէին՝ խախտում է նրա կուսութիւնը։ Ծնողները լսելով այդ զազրելի դէպքը՝ դիմում են դատարանին։ Մեծ ու չափալաններ և քացիներ են որ թափվում են խեղճ աղջկայ գլխին... Սակայն թէ գանգատը և թէ ծեծը անցնում են անօգուտ և ունենում են իրանց հետևանքները։ Ծարը կարված, անբաղդ Քրիստինէն հաւատալով համագիւղացի կաւատ Սօնայի ճռճռան խօսքերին և այն բանին, որ ինքը Թիֆլիս գնալով թէ «գործ» է գտնելու և թէ «կօխտա» զուգվելու է, մի օր, երբ ծնողները անուշ-անուշ մրափում են, թողնում է նրանց և իր նորածին մանկանը անտէր, անծնող, և հայդա... Թիֆլիս...

Այստեղ Սօնա կաւատի շնորհիւ ընկնում է հասարակաց տներից մէկը։ Սկզբում աւ մենքը նրան բարի հրեշտակներ են թւում, իսկ երբ հասկանում է թէ ինչ խայտառակ և լիրբ միջավայրում է ապրելու, ուզում է ազատվել այդ... կարմիր ֆօնարականներից, բայց... լռեցնում են և Քրիստինէն դառնում է պոռնիկներից մէկը։

Անցնում են տարիներ։ Գուրիայում իր հայրը վշտից կուրանում է, երեխան մեծանում, իսկ ինքը՝ Քրիստինէն իր թառամութիւնը կորցնելուց յետոյ վռնտվում է փողոց և աղքատ ու ցնցոտիներով պատըրված՝ վայելում է կեանքի... քաղցրութիւնը։

Շատ կուրիօզներ են անցնում դժբաղդի գլխով, շատերն են իրանց «բէքութիւններով» և «լափչիկներով» նրան վիրաւորում, շատ «դուքանչիներ» են ոտնահարում թշուառ զոհին, շատերի սեղանի փշրանքով է նա օրը մթնեցնում՝ տուալէկների խոնաւ պատերի շուրջը գտնելով իր ապաստանը... Մի խօսքով, շնորհիւ անտարբեր, քարասիրտ և Քրիստինէներ անբարոյականացնող յղփացած երիտասարդութեան դառնում է մի անտէր, անտուն թշուառական, կամ ուրիշ խօսքով՝ մի աւարա։

Եւ երբ Օրթաճալայի դուքաններից մէկում ընկած՝ գինի է կոնծելիս լինում իշխան Լևանի և ընկ. հացկատակների քէֆի ժամանակ և պատմում է իր և ծնողների մասին ու աղերսում որ իրան ուղարկեն Գուր-

բիա, այդ բօլէին իր կոյր հայրը և 15 տարեկան Գօզին նեթս են ընկնում և դըժբաղդ Քրիստինէն ամենադօրեղ վշտի կարօտի հարուածի ճնշման տակ աւանդում է հոգին՝ արգամների կլկլոցների փառաբանութեամբ...»

«Քրիստինէ» պիէսը ընդհանրապէս թողնում է ուժեղ տպաւորութիւն:

Թոյլ են միայն I և II արարուածները: II արարուածի մէջ, մեզ թւում է, Քրիստինէի լացը չափազանց է, իսկ վերջին տեսիլը պաւաղան տաղտկալի:

Հիանալի են III և IV գործ. տեսարանները, առանձնապէս 4-րդ արարուածի միկլոմանկամէն: Թարգմանութիւնը կարօտ է հիմնական սրբագրութեան:

Հալաբարցի

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Բագու, 18 յունիսի

Ամսիս 17-ին եղբ. Նիկիտինների ցիրկ-թատրոնում, հայ դրամատիկ սիրողների «Նոր-Դրամա» ընկերակցութիւնը առեց իր առաջին ներկայացումը էժանացված գներով (1 ր. 50-ից 15 կոպէկ): Խաղացին «Արտասւաց Նրկրորդ» պիէսը 4 գործ. Թաբութիւն Թումանեանի: Խաղն անցաւ բաւարար: Ներկայ պիէսան թէպէտ զուրկ չէ ձգձգումներից և կրկնողութիւններից, բայց նոյն հեղինակի «Հազարան բլբուլից» անպայման աւելի աչող է գրված:

Օբէրօն

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 18 յունիսի

Վանքի սւաց եկեղեցու կրօնա-պատմական Թանգարանի հիայուն վարչութիւնը խնդրում է ձեզ տպագրել հետևեալը:

1913 թ. ապրիլի 7-ին տեղի կունենայ Ղուկասեան մրցանակաբաշխութիւնը: Մըրցանակի ներկայացրած աշխատութիւնների հնութը պէտք է պատկանի հայ լեզուի, հայ դպրութեան կամ հայ պատմութեան ճիւղերին, այն է՝ հայոց լեզուի և գրականութեան հետազօտութեան, հին հայ մատենագիրների թարգմանութեան լուսաբանութիւններով կամ բանասիրական քննադատութիւններով ճոխացրած, ազգային կամ եկեղեցական պատմութեան լուսաբանված հատուածներ, հայերենաք գաւառների աշխարհագրական տեղագրութիւն, ազգային գեղարուեստի հետազօտութիւն, հայ օրէնսգիտութեան կամ կանօնագիտութեան վերաբերեալ տեսութիւններ և այլն»:

Աշխատութիւնները—թէ ձեռագիր և թէ տպագիր (երկու տարուց ոչ առաջ լոյս տեսած)—պէտք է ներկայացվեն մինչև 1912 թ. նոյեմբերի 7-ը. տպագիրները 7 օրինակ:

Ղուկասեան Թանգարանը գնում է պատմական-եկեղեցական հնութիւններ. ծախել ցանկացողները պէտք է դիմեն Թիֆլիսի առաջնորդարան՝ Թանգարանի վարչութեանը:

Վարչութեան անդամ-քարտուղար՝
Իս. Ցարութիւնեան

Թիֆլիս, 20 յունիսի

«Հօրիզօն» № 119-ում, 18 ադպայմնի քահանաների աւելացել են չորս հնութիւններ էլ («Հօրիզօն» № 128):

Մարդիկ, որոնք մի ժպիտ քաղելու, մի շնորհ հայցելու, մի պաշտօնի տիրանալու համար առաւօտից մինչև երեկոյ սողում են, շողոքորթում են, քծնում են, այսօր յանդգնում են ճշմարտութեան նախանձախնդիր ձևանալ:

Ո՞վ հաւատաց այդ կեղծիքին:

Ո՛չ, արժանապատիւ հայրեր, դուք ճըշմարտութեան պաշտօնեաներ չէք: Դուք շաբոնակեցէք սողալ. շարունակեցէք երեկոյ թերթը այսօր լիզել. իսկ ես կը շարունակեմ իմ ընտրած բարի մասը—արհամարհել սողուններին, շողոքորթներին, քծնողներին, յաւիտենական փարիսեցիութիւնը:

Ցովս. քահ. Տէր-Պետրոսեան

Արդուին, 16 յունիսի

1909 թւականի կէսին առանձնացի Արդուին գաւառի Տանձոտ գիւղի հայոց եկեղ.-ծխ. դպրոցի շինութեան հանգանակութեան գործը, բայց զանազան արգելքների հանդիպելով՝ մինչև այսօր չէ աւղըել ինձ իմ սկսած այդ գործը իր կատարելին հասցնել, այդ պատճառով ստիպված եղայ մինչև հիմա հանգանակված փողի հաշիւը հրատարակել և այնուհետև կրկին շարունակել գործը:

1) Նովօրոսիյսկում Ցովհ. Ղասաբեանի ընկերակցութեամբ ասացվեց 82 անձե-[illegible]

րակենք այսուհետև հանգանակված փողի հետ միասին գործը վերջանալուց յետոյ:

Հանգանակին՝
Ցովհաննէս ք. Եսայեան

Շուշի, 8 յունիսի

«Մշակի» № 120-ի մէջ Տիգրան Նազարեանը, առանց որևէ պատճառի, իմ մասին ասել է այսպիսի այլանդակութիւններ. «Շնորհալի մատենագիր Վրթ. Փափազեանը տուն թողնելու չէ. եբր լրագրող՝ արտաքսված է բոլոր խմբագրութիւններից»:

Այդպիսի խօսքեր գրելիս, հետաքրքրական է, Տ. Նազարեանը ունեցել է աչքի առաջ որևէ փաստ: Եթէ ունի թէկուզ մի հատը՝ թող յայտարարի, (սակայն միշտ իր խղճին անսալով և ոչ թէ կրքերին): Թող յայտարարէ և աչքի առաջ ունենայ, որ ապացուցանելու համար կոչելու եմ ես նրան պատասխանատւութեան:

Ապա թէ ոչ՝ թող ազնւութիւն ունենայ յայտարարելու, որ կրքոտութեան մի բոպէի արտայայտութիւններ են դրանք և ճշմարտութեան չեն համապատասխանում: Տ. Նազարեանի հետ ես միտք չունեմ ոչ վիճաբանութեան մէջ մտնելու, ոչ էլ ընդհարվելու:

Վ. Փափազեան

Ո՞Վ Է ԻՍԿԱՊԷՍ ՀԱՑ-ՈՒՍՈՒՑՉԻ ԲԱՂԴԻ ՏՆՕՐԻՆՈՂԸ

Վերջին ուսուցչական ժողովների ներկայ գտնվելս առիթ եղաւ այս վերնագրով գրութեանս:

Դրականապէս կարելի է ասել, որ ուսուցիչներ հրաւիրելու և արձակելու իրաւունքը եկեղեցական ծխական հոգաբարձուների ձեռքին է: Բարձրագոյն հոգևոր իշխանութեան դերը միայն ձևական մասի մէջն է կայանում:

Ո՛չ մի շրջաբերական կոնդակ, ո՛չ մի թեմական իշխանութեան գրութիւն և ո՛չ մի «բանաձև» Ուսուցչական Միութեան չեն կարող ազդեցութիւն ունենալ հոգաբարձուների իրաւանց սահմանափակելու:

Մեր դպրոցական հոգաբարձուները ընտըրված են ժողովրդից. նրանք իբրև ծխականների կարծիքի թարգման՝ գործում են իրանց ստացած լիազօրութեամբ ազատ ու անկախ: Նրանց սխալանքների համար կարող է պատժել միմիայն ընտրող ժողովուրդը իր սև գնդիկներով: Իսկ բարձրագոյն իշխանութեան կարգադրութիւնների մեծ մասը միշտ էլ մնում է «ձայն բարբառոյ ի թղթի»:

Փաստերով խօսեմ:

Անցեալ 1909 թ. հոկտեմբերի 29-ի №3040 և 1910 թ. մայիսի 23-ի № 1329 շրջաբերական կոնդակներով վեհափառ Իզմիրլեան կաթողիկոսը պատուիրում է դպրոցների վարչութեան, որ սրանց առանց պատճառաբանութեան իրաւունք չը համարեն դըպրոցից ուսուցիչներ արձակել, իսկ արձակելու դէպքում նախօրօք (մայիսին) պէտք է յայտնեն, որպէսզի հեռացող ուսուցիչը իր գլխի ճարը տեսնի:

Դպրոցների և ուսուցիչների շահի տեսակէտից՝ սա մի շատ նպատակայարմար կարգադրութիւն է, որի ճիշդ գործադրութեան վրա պարտաւոր են հսկել թեմական իշխանութիւնները: Սակայն, կեանքի մէջ, իրողութիւնն ուրիշ բան է ասում:

Պատմեմ գլխովս անցածը:

Իբրև խմբապետ և ուսուցիչ 13 տարի շարունակ պաշտօն էի վարում Արմաւիրում: Հայոց հայրապետի վերոյիշեալ կոնդակներից յետոյ, Արմաւիրի հայոց դպրոցների նորընտիր հոգաբարձութիւնը ընդհանրապէս գործեց:

Նա նախ ստիպեց ինձ հրաժարվել խմբապետութիւնից և ապա 1911 թ. ամառը՝ Պեատիգորսկ եղածս միջոցին՝ ինձ և առաւելևս ուղարկեց առանձին-առանձին հետևեալ գրութիւնները.

16 յուլիսի 1911 թ. № 106

Արմաւիրի հայոց եկեղեցական-ծխական հոգաբարձութիւնը իր 1911 թ. յուլիսի 15-ի ժողովում որոշեց յայտնել ձեզ, որ առաջիկայ 1911/12 ուս. տարում ազատ էք հոգաբարձութեանս ենթակայ դպրոցներում պաշտօն վարելուց, որի մասին և ծանուցանում ենք ձեզ ի գիտութիւն:

Այս վճիռը, որ մայիսից շատ ուշ էր կայացել, պատճառաբանված էլ չէր: [illegible]

հուքիւնը ինչ-որ հին հաշիւներ ունի մեզ հետ և դպրոցների շահերը աչքի առաջ ունենալով՝ արձակել է մեզ (!?):

Ես չը հասկացայ, ի հարկէ, թէ այդ ինչ հաշիւներ էին, որ հոգաբարձուները (այն էլ նորընտիր) մեզ հետ ունեցել են, և թէ ինչ դպրոցական շահեր էին, որ մեր հեռանալուց յետոյ պէտք է տեղի ունենային: Մախլաս:

Ապա սրբազանը աւելացրեց. «Որովհետև ժողովրդավարական ուղղութեամբ է կառավարվում դպրոցը, հոգաբարձուներն իրաւունք ունեն թէ ուսուցիչ հրաւիրել և թէ արձակել: Ես, իբրև իշխանաւոր, ոչինչ չեմ կարող անել դրա դէմ: Դա նրանց իրաւունքն է»:

Սրբազանի մխիթարանքից յետոյ ստիպված եղանք Պեատիգորսկից վերադառնալ Արմաւիր, տասն տարվայ տներս քանդել, իրեղէններս կիսագնով ծախծխել և՝ որ աւելի սպանիչն է՝ ի զուր տեղը ամառվայ երկու-երեք ամսվայ տան վարձը (մօտ 60 րուբլի) կանխիկ վճարել և հեռանալ:

Ասելն ու գրելը շատ հեշտ է, ի հարկէ:

Ցիշենք մի ուրիշ փաստ, որտեղ հոգաբարձութեան իրաւունքն արդէն չափ ու սահմանից անցնում է:

Այժմ էլ խօսքս Թելաւի հոգաբարձութեան մասին է, որը ոչ միայն հոգևոր իշխանութեան կարգադրութիւնները չէ կատարել, այլև յանդգնել է Թիֆլիսի Նահանգական դատարանի վճիռն առ ոչինչ համարել:

Պատմեմ եղելութիւնը:

1906 թ. ամռան վերջին Թելաւի հայոց դպրոցների հոգաբարձութիւնը իր լիազօրի միջոցով հրաւիրում է օր. Ս. Դաբաղեանին իբրև վարժուհի: Երբ օրիորդը ծախսեր է անում և Թիֆլիսից հասնում է Թելաւ, այնտեղ նրան յայտնում են, թէ իր տեղն ուրիշին են հրաւիրել արդէն... Օրիորդին մերժում են ու թողնում բաղդի քմահաճոյքին:

Օրիորդն ամբողջ տարին այնտեղ է մնում և պայքարում իր իրաւունքների պաշտպանութեան համար: Սակայն թէ գործակալին և թէ սրբազան Սաթունեանին տրված բողոքները դրական հետևանքի չեն հասցնում:

Պարապ վարժուհի, օտար քաղաք ու շըրջապատ. ծախսեր ու ծախսեր: Պէտք է միայն երևակայել այդ դրութիւնը:

Անցնում է տարին: Գործն ընկնում է Թիֆլիսի Նահանգական դատարանը, ուր արդարադատութիւնը 1908 թ. սեպտեմբերի 15-ին՝ իր վճիռն է արձակում.

„Взыскать съ Попечительста Телавскаго Армянскаго женскаго училища въ пользу Сатеники Дабагянъ триста шестьдесятъ шесть руб. (366 р.) 66 коп.„: Բացի դրանից, դատաստանական ծախսերի համար էլ պէտք է պահանջվէր 15 րուբլի առանձին:

Եւ ահաւասիկ, ընթերցող պարոններ, կատարողական թերթը ընդ № 39499 ձեռներիս՝ դարձեալ ոչինչ չենք կարող ստանալ հոգաբարձութիւնից: Այս անցած ուսումն. տարում մի աւելորդ անգամ դիմեցինք Եփրեմ եպիսկոպոսի աջակցութեան, որը խրատական և համոզեցուցիչ թուղթ ուղարկեց Թելաւի հոգաբարձութեան, սակայն նրանք յանդգնաբար պատասխանել էին թէ՝ օրիորդ Դաբաղեանը մեզ մօտ չէ ծառայել, ինչու համար պէտք է նրան փող տանք...

Բացատրութիւններն աւելորդ են:

Պատմած երկու դէպքերից կարելի է եզրակացնել, թէ որքան ուժեղ դեր են կատարում հոգաբարձուները, որոնց ապօրինի գործերի դէմ անգամ դժուար է մաքառել:

Եզրակացնում եմ. եթէ հոգևոր իշխանութեան պաշտօնեաները օրէնքի ույժ չեն գործ դնի Վեհափառի կոնդակների միտքը ճշդօրէն կատարել տալու, կոնդակները սըրբատառ միշտ կը մնան սրբած տառ, շրջաբերական գրութիւնները չեն փոխի դրութիւնը և վերջապէս ընդհանուր ուսուցչական ժողովների այս մասին արտասանած ճառերը կը մնան լոկ բառեր: Իսկ հայ ուսուցչի բաղդի տնօրինողը ինչպէս որ է, այնպէս էլ կը մնայ հոգաբարձութիւնը:

Շահան-Սիմոն

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Կ. Պոլսում դրութիւնը յուզալի է:

◆ Կ. Պոլսում դժգոհ զինւորականների թիւը ներկայումս հասել է 80%-ի:

◆ Վախճանվեց չեխ բանաստեղծ Ցովսէփ Սլադէկը:

◆ Դժգոհ թիւրք օֆիցէրները սուլթանից, «Մ. և Ա.» կոմիտէից պահանջում են հեռացնել այժմեան մինիստրներին, կոմիտէտը վերածել ազատ կուսակցութեան և վերջ դնել պատերազմին:

◆ Կ. Պոլսից հեռագրում են, որ հայոց և յունաց պատրիարքները բուլղարական էկզարխը և հրէաների բաբբին բողոքեցին այն օրէնքի դէմ, որ զինւորական ծառայութեան է կոչում մինչև 45 տարեկան հասակն ունեցող ոչ մահմեդականներին:

◆ Սալոնիկի և Կ. Պոլսի միջև հեռագիրը խզված է:

◆ Բեռլինում պաշտօնավարող իտալական դեսպանը երկար խօսակցութիւն ունեցաւ կանցլէրի հետ և այժմ գնում է Կիսինգէն Կիդերլէն-Վեխտէրի հետ բանակցելու համար:

◆ Վիէննայում լուրեր են պտտում, որ մօտերս մարտական գործողութիւնները կը վերսկսվեն Եգէյեան ծովում: Ասում են, որ իտալացիները իրանց մտադրութիւնը ի կատար կածեն, հէնց որ վերջանայ ռուսական և գերմանական միապետների տեսակցութիւնը ռուսական ջրերում:

◆ Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրութիւնը ստացել է հեռագրական տեղեկութիւններ Թիւրքիայից, որից պարզվում է, որ Թիւրքաց զօրքերի դասալքութիւնը Ալբանիայում՝ խոշոր չափերի է հասնում: Ենթադրում են, որ այս դէպքերը կարագացնեն և կը նպաստեն Թիւրք-իտալական պատերազմի աւարտման:

◆ Թիւրք-իտալական պատերազմը Տրիպոլիսում ամարային շոգերի պատճառով որոշ չափով գըկվել է իր բուռն բնոյթից. պատերազմական գործողութիւնները այնտեղ խիստ թուլացել են:

◆ Աւստրիան փութանակի զօրքեր կենտրոնացնելով սերբիական սահմանագլխին՝ նպատակ ունի գերիշխանութիւն սահմանել Ալբանիայում և Մակեդոնիայում, հաւատացած լինելով թէ Ռուսաստանը պատրաստ չէ պատերազմի:

◆ Աւստրիան 1913 թւի նախահաշուի մէջ մտցրել է խոշոր գումարներ զօրքի և նաւատորմի նորանոր ծախքերի համար:

◆ Թագաւոր Նիկոլայի և գերմանական Վիլհէլմ կայսրի միջև տեղի ունենալիք տեսակցութեան մասին գերմանական մամուլի օրգանների մեծ մասը ողջունելով է խօսում: Այս տեսակցութեան մէջ տեսնվում է մերձեցման և բարեկամութեան առհաւատչեայ:

◆ Պրագայում սոկօլների հանդէսների ժամանակ ընդհարման միջոցին վիրաւորվեցին 30 մարդ:

◆ Պետերբուրգում հեռագիր է ստացվել, թէ Բեռլինում ռուս օֆիցէր Կոստէվիչը յանձնվում է Լէյպցիգի դատարանին: Նա մեղադրվում է գաղտնի տեղեկութիւններ ստանալու մտադրութեան մէջ:

◆ Մայիսի 1-ին խաղարկու տոմսերի խաղարկութեան ժամանակ 200,000 ր. արժողութեամբ տոմսը ընկել է ութնամեայ մի որբի, որը կրթվում է Պսկովի որբանոցում:

◆ Մինիստրական խորհուրդը մտադիր է Պետական Դումայի ընտրութիւնները նշանակել նոյեմբերին, իսկ գումարվելու հրաւէր կարդալ 1913 թ. յունվարին:

◆ Չորրորդ Պետական Դումայի ընտրութիւնների առիթով ներկայումս նկատվում է սաստ վերաբերմունք ոչ աջակողմեան խմբակցութիւնների կողմից:

◆ Պէկինում երևան հանվեց դաւադրութիւն Իւանշիկայի կեանքի դէմ: Կալանաւորվեցին 8 մարդ. նրանց մօտ խուզարկութիւնը երևան հանեց պայթուցիկ նիւթեր:

◆ Պէկինից հաղորդում են, որ չինական նոր կաբինէտի կազմակերպումը աւարտվելու մօտ է: Նոր կաբինէտի մէջ նախկինից կը մնան միայն մի երկու հոգի:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

«606»-Ի ՆԵՐՄՐՄԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներաքուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.:

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. Ներքին և երեխայոց հիւ.:

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային:

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.:

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:

Մ Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական վերաքուժութեան և միզասեռ. հ.:

Գ. Ց. ԳՈՒՐԳԷՆՕՎ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. Ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԱՄԲՐՈՒՄՕՎԱ-ՄԵԼԻՔԵԱՆ — 1—2 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—58

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տպագրվում է, շուտով լոյս կը տեսնի ԱՐՇ. ՉԻԼԻՆԿԱՐԵԱՆԻ, ՏԻԳՐԱՆ ՌԱՇՄԱՃԵԱՆԻ և ԱՒ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ կազմած

ԴԱՍԸՆԿԵՐ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Բազմաթիւ ուղղագրական ձեռագիր յօդուածներով և շարադրական պատկերներով.

(ա. օ.) 554. 2—1

ՀՐԱՒԷՐ

Քամոյեան ս. Գէորգ եկեղեցու տարեկան ընդհանուր ժողովի շարունակութիւնը նշանակված է ուրբաթ, ամսիս 22-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին: Այսու յայտնում ենք ի գիտութիւն պ. պ. ծխականների և խնդրում ներկայ լինել: Հոգաբարձութիւն

(ա. օ.) 456. 2—2

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

Վաճառվում են հետևեալ հրատարակութիւններից

1) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I . . . . գ. 1 ր. —
2) ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրձին, I և II հատորներ . . . . 1 ր. 50
3) ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ, Շահրիարի . . . . — 50 կ.
4) ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՊՈՒԿ Քամալեանց Ս-ի. . . — 50 կ.
5) ՋՀՈՒԴ-ՔՈՒՇԱՆ, վէպ Պարսկաստանի կեանքից, Շահրիարի . 1 ր. — կ.
6) ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի . . . . — 40 կ.
7) ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔԸ, մեծ վէպ Վ. Հիւգօյի, թարգմ. Արշակ Սաֆարեանի 1 ր. 50 կ.
8) ՀԱՅՐԵՆԱԶՈՒՐԿ, Ե. Սպիրիի, թարգմ. գերմ. Իս. Ցարութիւնեանի, — 50 կ.
9) ՈՒՐԱՆԻԱ, աստղագիտական վէպ Կամիլ Ֆլամարիօնի. թ. Հ. Առաքելեանի 1 ր. 50 կ.
10) ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ. . . 1 ր. 20 կ.
11) ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի . . . . — 40 կ.
12) ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԸ, վէպ Հանրի Բօրդօյի, թարգմ. Հ. Առաքելեանի . — 60 կ.
13) ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ, բժշկպ. Գ. Բաբեանի
I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազննութիւն . . . 1 ր. —
II » Հիւանդութիւններ (վարակիչ, ներքին, կաշուի), դեղարան, բառարան . . . . . 1 ր. 60 կ.
14) ՁԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի . . . . . — 50 կ.
15) ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆԵՑՈՒԿՆԵՐԸ, Հ. Իբսէնի, թարգմ. Լ. Բաբայեանի — 50 կ.
16) ՔՍԱՆ ՎԷՊԻԿՆԵՐ, Գի դը Մօպասանի, թարգմ. Հ. Առաքելեանի . 1 ր. —
17) ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄՔՈՒՄ, դրամ. էտիւդ գաւառ. կեանքից, Ա. Ք.-ի — 40 կ.
18) ՆՇԱՆՎԱԾՆԵՐ, պիէս 3 գործ., Ալ. Աբէլեանի . . . — 60 կ.
19) ԷԴՄՕՆՏ, ողբերգ. 5 գործ. Վ. Գ. Գէօթէի, թարգմ. Հմ. Մաժինեանի — 50 կ.
20) ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, Լ. Ն. Տօլստոյի, թարգմ. Սուրխաթեանի . — 30 կ.
21) ԿՕՆՖՈՒՑԻՈՍ (Չինական իմաստունը), Լ. Ն. Տօլստոյի խմբագրութեամբ կազմեց Ա. Բուլանժէ, թարգմ. Սուրխաթեանի . . . — 7 կ.
— 5 կ.
22) ԱՍԱՑՈՒԱԾՔՆԵՐ ՄԱՀՕՄԷԴԻ, ընտրված Լ. Տօլստոյի, թ. Լ. Դանիէլեանի — 5 կ.
23) ՔՈՅՐԵՐԸ, Լ. Տօլստոյի, թարգմ. Լ. Դանիէլեանի . . . — 10 կ.
24) ԻՆՉՈ՞Վ ԵՆ ԿԵՆԴԱՆԻ ՄԱՐԴԻԿ, Լ. Տօլստոյի, թարգմ. Լ. Դանիէլեանի —
25) ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԷՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, Պետրոս Ադամեանի . . . . . 1 ր. —
— 40 կ.
26) ՑՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի . . . — 20 կ.
27) ՄԻ ՀՆՁԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (վեպագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի . — 35 կ.
28) ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի — 15 կ.
29) ԺՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով . . — 15 կ.
30) ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, թարգմ. Մ.-ի — 25 կ.
31) ՃԱՊՈՆԻԱ կամ ծագող Արեգակի երկիրը, Գ. Ի. Շրէյդէրի . . — 30 կ.
32) ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի . — 25 կ.
33) ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի — 80 կ.
34) ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուդարեանի —

Վերոյիշեալ 35 կտոր գրքերը, որոնց ընդհանուր արժէքն է 20 ր. 62 կ., վաճառվում են հետևեալ պայմաններով:

Նրանք, որոնք կը դիմեն մեզ՝ պահանջելով վերոյիշեալ գրքերից 5 րուբլուց բարձր գումարի՝ կը ստանան 25% զեղչ: 10 ր. բարձր գումարի պատուէր տուողներն ստանում են 30% զեղչ:

«Մշակի» բաժանորդներից նրանք, որոնք վերոյիշեալ բոլոր գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն, կը ստանան 40% զեղչ:

ԴԻՄԵԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ: 50—31

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.